

92-153

Kwaliteit op krediet
de Rentesubsidieregeling kunstaankopen 1984-1990

Truus Gubbels

Boekmanstichting, 1992

Boekmanstichting - Bibliotheek

Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
telefoon: ~~24 37 36~~ ~~24 37 37~~ ~~24 37 38~~ 24 37 39

De uitleentermijn bedraagt een maand. Mits tijdig
aangevraagd is verlenging met een maand moge-
lijk, tenzij de publikatie inmiddels is besproken.

De uitleentermijn is verstreken op:

4 AUG. 1992		06 MAART 1995	2003
10 OKT. 1992		28 FEB. 1995	2003
24 FEB. 1993		3 JUN 2008	
7 DEC. 1993		21 DEC. 1995	
19 JULI 1994		01 MEI 1996	
8 NOV. 1994		11 JULI 1996	
18 JAN. 1995		22 AUG. 1996	
		01 SEP. 1996	
		13 MAART 2003	

551.854.73/76:7.078:3366:727.7(0:31)

92-153 *W*

Kwaliteit op krediet
de Rentesubsidieregeling kunstaankopen 1984-1990

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Truus Gubbels

Boekmanstichting, 1992

KWALITEIT OP KREDIET
de Rentesubsidieregeling kunstaankopen 1984-1990

Vooraf

Inleiding	9
------------------	----------

1. Van kunstenaarsbeleid naar marktverruiming	13
--	-----------

kunstenaarsbeleid	13
kunstbeleid	14
marktverruiming	15
* de Nederlandse kunstmarkt	
* aankoopsubsidierelingen	
* onderzoek	
* beleidsinstrumenten en budget	
* advies	
* nogmaals beleid, advies, onderzoek	
Conclusie	23

2. De Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de praktijk	29
---	-----------

Werking	29
Het gebruik van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen	30
Toelating tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen	33
Aanscherping van de regelgeving	34
Conclusie	37

3. Effecten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen	41
---	-----------

De doelstellingen	41
Omzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen	41
Spreiding	43
Omzetveranderingen	49
Inkomensvorming	52
Representatie van kunstenaars door galleries	53
Conclusie	55

4. Kwaliteit, professionaliteit en marktoriëntatie	59
---	-----------

WVC	59
De Raad voor de Kunst	60
Galleries	62
Hoe kijken galleries aan tegen de Rentesubsidieregeling?	65
Kwaliteit en professionaliteit	66
Conclusie	67

5. Conclusies	73
----------------------	-----------

Bijlagen

VOORAF

Bij de totstandkoming van dit rapport was een aantal mensen betrokken. Op de eerste plaats waren er de stageaires Culturele Studies (Universiteit van Amsterdam) Karin Ida Hannink en Marique Heydeman die met zeer veel voortvarendheid de verzameling van de gegevens over de toelating van de galeries en de verkopen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1987 ter hand hebben genomen. Ook is een eerste versie van hun hand van hoofdstuk een en twee gebruikt als basis voor de huidige hoofdstukken en hebben zij vijftien interviews met galeriehouders en andere bij de Rentesubsidieregeling kunstaankopen betrokkenen voor hun rekening genomen.

Het merendeel van de circa zestig interviews met galeries, die overigens zeer bereidwillig tijd vrijmaakten voor de soms uitgebreide interviews, werd echter verricht door stageaire Kunstgeschiedenis (Universiteit van Amsterdam) Frank van Schaik die een schat aan informatie aan de oppervlakte bracht. George de Bruin verleende hulp bij de verwerking van de gegevens op welke geautomatiseerde wijze dan ook.

De afdeling Beeldende Kunsten van het Ministerie van WVC verleende inzage in de dossiers die op de regeling betrekking hebben. De wetenschappelijke staf van de Boekmanstichting en Bram Kempers, Frank van Puffelen en Aarjen Rijnders gaven hun reacties op eerdere versies van de tekst. Cas Smithuijsen deed de eindredactie en Marianne Spee en Mies van Splunter namen de tekstverwerking voor hun rekening.

Al deze informanten, critici en medewerkers wil ik gaarne hartelijk danken.

Inleiding

Sinds 1984 is kunst te koop op krediet. Kredietwaardige kopers kunnen, met inachtneming van bepaalde voorwaarden, op afbetaling rentevrij kunst kopen. De kunstwerken die voor financiering in aanmerking komen dienen afkomstig te zijn van levende beeldende kunstenaars die de Nederlandse nationaliteit bezitten of die minstens twee jaar in Nederland wonen en werken. De aankoop dient te geschieden bij geselecteerde Nederlandse galleries. Het Ministerie van WVC subsidieert de rente en heeft daartoe met Financieringsmaatschappij De Lage Landen een overeenkomst gesloten. De selectie van de galleries is in handen van de Raad voor de Kunst.

De Rentesubsidieregeling kunstaankopen heeft als doel 'het bevorderen van de aankoop van werken van de hedendaagse beeldende kunst door particulieren via toegelaten galleries en daardoor verbetering van de inkomenspositie van beeldende kunstenaars'.¹ Nevendoel is de ondersteuning van galleries.

De Rentesubsidieregeling kunstaankopen maakt deel uit van een nieuw pakket aan beleidsmaatregelen dat onder de noemer marktverruiming door het Ministerie van WVC is gelanceerd. Kwaliteit en kwaliteitsbevordering spelen als beleidsintentie een centrale rol in dat beleid.

In dit onderzoek wordt de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in beeld gebracht zoals die heeft gefunctioneerd in de periode 1984-1990. Zowel de kwantitatieve aspecten als de beleidsmatige implicaties van de regeling komen aan de orde. De Rentesubsidieregeling kunstaankopen wordt vooral in haar consequenties voor het beleid, de adviseurs en de galleries bezien. Gebleken is, dat de beleidsintenties van het overheid en de adviseurs met de Rentesubsidieregeling kunstaankopen niet naadloos aansluiten bij het (vermeende) karakter van dat deel van de markt dat fungeert als 'doorgeefluik' voor de regeling: de galleries. Door de verschillen tussen doelstellingen en praktijk kleven er met name voor de overheid en de adviseurs problemen aan de regeling die in de loop van haar bestaan steeds groter zijn geworden.²

De opzet van het onderzoek is als volgt: eerst wordt het beleidskader waarbinnen de Rentesubsidieregeling kunstaankopen opereert, geschetst.³ Ook de ontwikkelingen die in de loop van de jaren tachtig in dat beleid plaatsvinden komen aan de orde.

Vervolgens wordt de praktijk van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in beeld gebracht. De werking en de financiële effecten van de regeling tussen 1984 en 1990 worden aangeduid. Ook de regelgeving en de wijzigingen daarin met name ten aanzien van de toelating van de galeries tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen worden in kaart gebracht. Beleidsnota's, onderzoeksverslagen, correspondentie van het Ministerie van WVC, cijfermatige overzichten van de Lage Landen en dergelijke vormen de bronnen van dit gedeelte (hoofdstuk een en twee).

Voorts wordt naar de kwantitatieve effecten van de regeling in de desbetreffende periode gekeken. Nagegaan wordt in welke mate en op welke wijze de beleidsdoelstellingen, gekoppeld aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, waargemaakt zijn. Vragen die aan de orde komen zijn: welke effecten heeft de regeling op de verkoop van kunst voor galeries? Is een eventuele stijging van de omzet toe te schrijven aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen? Hoe zijn de omzetten verdeeld in relatie tot spreiding van galeries over het land? Wat zijn de effecten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen op de inkomens van de kunstenaars? Zijn er kunstenaars die zich door meerdere galeries laten vertegenwoordigen? Op grond van de antwoorden wordt vastgesteld in hoeverre de Rentesubsidieregeling kunstaankopen heeft voldaan aan haar beleidsdoelstellingen. Als hulpmiddel daarbij fungeren cijfermatige gegevens over de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, afkomstig van het Ministerie van WVC. Ten behoeve van het onderzoek zijn, op basis van die cijfers, tabellen geconstrueerd die de effecten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen inzichtelijk maken (hoofdstuk drie).

Aan de hand van interviews met galeriehouders, een beleidsambtenaar en twee adviseurs wordt een beeld gegeven van de knelpunten en problemen die aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen kleven. Die betreffen de spanningsverhouding tussen kwaliteit, professionaliteit en marktoriëntatie. In dat kader komen de artistieke specialisaties van galeries in relatie tot kwaliteit en omzet aan de orde (hoofdstuk vier).

Tot slot wordt een aantal conclusies getrokken over de doelstellingen en effecten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en, in samenhang daarmee, de kostenbeheersing en de selectie.

Noten:

1. Brief K/BK-U-22160 d.d. 10 augustus 1984

2. Hoewel de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in eerste instantie op consumenten is gericht - die profiteren immers het meeste van het rentevrij kunnen aankopen van kunst bij galeries - komen zij slechts zijdelings aan de orde in deze studie. De belangrijkste reden daarvoor is dat het Ministerie van WVC geen inzage wilde verstrekken in de consumentengegevens.

3. Dit onderzoek naar de Rentesubsidieregeling kunstaankopen is op initiatief van de Boekmanstichting opgezet. Het Ministerie van WVC is geen opdrachtgever van het onderzoek maar was wel bereid inzage te geven in enige cijfers die op het ministerie over de Rentesubsidieregeling kunstaankopen aanwezig waren. Ook werd door het Ministerie, enkele uitzonderingen daargelaten, toestemming verleend voor de publicatie van de ter inzage gegeven informatie.

De studie maakt deel uit van een serie onderzoeken van de Boekmanstichting die gericht is op de verschillende onderdelen van de markt voor beeldende kunst. In dat kader zijn er reeds twee onderzoeken gepubliceerd over het aankoopbeleid van musea.

1. VAN KUNSTENAARSBELEID NAAR MARKTVERRUIMING

Kunstenaarsbeleid

Tot halverwege de jaren tachtig nam de Beeldende Kunstenaarsregeling (BKR) in het beeldende kunstbeleid van de rijksoverheid een dominante positie in. In 1984 werd 130 miljoen gulden aan de BKR uitgegeven ten gunste van circa 3500 beeldende kunstenaars. Kunstenaars konden bij de lokale sociale dienst werk inleveren en, na beoordeling en acceptatie van dat werk door een adviescommissie, in aanmerking komen voor een bedrag voor levensonderhoud en beroepskosten. De kosten voor de uitvoering van de BKR werden voor 95% gedragen door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De overige 5% kwam voor rekening van de gemeenten.

Met de bezuinigingstaakstelling van het Regeerakkoord 1982 kwam de BKR onder druk te staan. Dát de BKR ter discussie werd gesteld was echter veeleer het gevolg van een al jaren durende onvrede over haar functioneren. Ongenoegen over de BKR bestond zowel bij een deel van de kunstenaarspopulatie als bij de overheden die bij de regeling betrokken waren. De belangrijkste kritiekpunten waren het 'open eind' karakter van de regeling, het op de voorgrond treden van sociale naast artistieke motieven bij de uitkering van BKR gelden, het ontbreken van prikkels bij kunstproducenten om zich op de 'particuliere' markt te begeven en de veronderstelde 'marktversturende' werking van de BKR.

In het verlengde van de bezuinigingspolitiek van het eerste kabinet Lubbers bracht minister Brinkman (CDA) de politieke moed op om scherpere voorwaarden aan de BKR te verbinden en de regeling uiteindelijk af te schaffen.¹ Vanaf 1984 dienden kunstenaars een bepaald bedrag aan inkomsten op eigen kracht te verwerven alvorens een beroep te mogen doen op een uitkering krachtens de BKR. Deze inkomenseis werd in een oplopende schaal geplaatst: het bedrag van 130 miljoen gulden, dat in 1984 aan de BKR werd uitgegeven, diende te worden teruggebracht tot 30 miljoen gulden in 1987. Deze maatregelen sorteerden echter niet snel genoeg het gewenste effect, namelijk afname van het aantal beeldende kunstenaars dat gebruik maakte van de regeling. Daarom werd de BKR halverwege 1987 opgeheven.²

Parallel aan de bezuinigingen en opheffing van de BKR, werden gelden van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overgeheveld naar het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC). Met die transactie kwam een einde aan de sociale dimensie van het beeldende kunstbeleid van de rijksoverheid: het bieden van directe ondersteuning aan de producent. Een aanmerkelijke omslag in het beeldende kunstbeleid van de rijksoverheid was

het gevolg. Het overheidsbeleid werd niet meer primair gegrondvest op de (armlastige) positie van de producent van kunstwerken zoals ten tijde van de BKR, maar op de intrinsieke kwaliteit of de kwaliteitspotentie van de artistieke produktie. Daarbij werd in toenemende mate rekening gehouden met de marktpositie van het artistieke produkt.

Kunstbeleid

Vóór 1984 was het beeldend kunstbeleid van het Ministerie van WVC kleinschalig zowel in financieel als in inhoudelijk opzicht. Vanuit het Ministerie bestond dan ook reeds langer de wens om een beeldend kunstbeleid te voeren op een andere, bredere leest geschoeid. Vanaf 1984 kreeg het daartoe de kans. Met de geleidelijke overheveling van de BKR gelden kwamen jaarlijks op het Ministerie enkele tientallen miljoenen guldens méér beschikbaar voor de vormgeving van een 'nieuw' beeldende kunstbeleid.³ In relatief korte tijd werd een 'nieuw' beleidsinstrumentarium ontwikkeld en in werking gezet.

Het uitgangspunt van dat beleid is nu een evenwichtige verhouding tussen enerzijds het aanbod en anderzijds de spreiding en afname van beeldende kunst.⁴ De drie doelstellingen van het beeldende kunstbeleid zijn daarnaast:

- '- de rijksoverheid wil vooral een goed en gevarieerd kunstaanbod veilig stellen. Het beeldende kunstbeleid is in de eerste plaats gericht op kwaliteit;
- het ministerie van WVC bevordert tevens een bloeiend kunstleven in algemene zin. Er moet continuïteit mogelijk zijn in de beroepsuitoefening van de beeldende kunstenaars die een goed professioneel niveau bezitten. Daarom moet in de beleidsvoering ook rekening worden gehouden met de inkomensvorming van beeldende kunstenaars;
- het maatschappelijk functioneren van de beeldende kunst is een essentieel cultuurpolitiek oogmerk. Daarom is het beleid nadrukkelijk gericht op spreiding en afname van de beeldende kunst'.⁵ Spreiding wordt hier vooral in de geografische betekenis gebruikt, meer dan in de sociale.

In de discussienota 'Het beleid ten aanzien van de beeldende kunst' uit 1986 worden de beleidsintenties als volgt geformuleerd: 'Van belang is dat er een wisselwerking bestaat tussen kunst(enaars) en samenleving. Deze wisselwerking komt onvoldoende tot stand wanneer alleen produktie mogelijk gemaakt wordt. De aandacht zal tevens nadrukkelijk gericht moeten zijn op spreiding en 'afname' of participatie omdat pas in combinatie van het een en het ander een goed kunstklimaat tot stand kan komen. Het ligt dan ook voor de hand dat allereerst gepoogd wordt aanbod en vraag maximaal op elkaar aan te sluiten'.⁶

De beleidsinstrumenten die op grond van deze uitgangspunten en doelstellingen worden

ontwikkeld verschillen naar intentie, omvang, doelgroep en financiële mogelijkheden. Een Fonds voor de Beeldende kunsten, Vormgeving en Bouwkunst wordt opgericht dat Individuele Subsidies (werkbeurzen, studiebeurzen, startstipendia, presentatiesubsidies en dergelijke) en Beroepskostenvergoedingen uitkeert. Daarnaast wordt geld gedecentraliseerd naar de provincies en de vier grote gemeenten om ter plaatse beeldend kunstbeleid te ontwikkelen.⁷ Aan musea voor hedendaagse kunst wordt, met behulp van een Tijdelijke aankoopsubsidieregeling ten behoeve van de aankoop van hedendaagse kunst, de mogelijkheid geboden werk aan te kopen ter aanvulling van de eigen collectie. Ook wordt een budget gereserveerd voor marktverruiming. Uit dat budget worden onder andere subsidies verstrekt voor deelname van Nederlandse galeries aan belangrijke (buitenlandse) kunstbeurzen. De Rentesubsidieregeling Kunstaankopen wordt via deze begrotingspost gefinancierd.

Hoewel de doelstellingen diverse beleidsintenties combineren zoals inkomensvorming, spreiding en een evenwichtige verhouding tussen aanbod en afname is het kwaliteitsconcept het primaire uitgangspunt.⁸ Dat uitgangspunt impliceert selectie. De beleidsverantwoordelijken verrichten die kwaliteitsselectie niet zelf, maar schakelen deskundige adviseurs in om kwaliteit te beoordelen. Een positief artistiek oordeel van hun kant is nodig om voor subsidie via genoemde beleidsinstrumenten in aanmerking te komen. Verschillende adviseurs worden ingeschakeld. De Raad voor de Kunst is betrokken bij de advisering met betrekking tot marktverruiming. Het Fonds voor de Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst heeft zijn eigen commissies van deskundigen voor de verschillende subsidies. Voor de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling voor de musea is tot 1989 de adviescommissie van de Rijksdienst Beeldende Kunst adviseur geweest, daarna de Raad voor de Kunst.⁹

Marktverruiming

de Nederlandse kunstmarkt

De BKR maakte beeldende kunstenaars relatief onafhankelijk van de vrije markt doordat ze hen een inkomen verschafte en daarmee de mogelijkheid om autonoom - zonder al te grote geldzorgen - aan de ontwikkeling van een oeuvre te werken. De keerzijde van deze autonomie was een zekere mate van afhankelijkheid van de overheid. Die afhankelijkheid werd versterkt door het feit dat voor kunstwerken, die in het kader van de BKR werden verworven, een aanmerkelijk hogere prijs werd betaald dan voor kunstwerken die op de vrije markt werden verhandeld. Met vrije markt wordt hier vooral de particuliere kunstverkoop op de kunstmarkt in Nederland aangeduid: galeries, kunsthandels, particuliere verkoop via ateliers etcetera.¹⁰

Uit de opinies van actoren in de kunstmarkt, zoals die in de media verkondigd worden, komt naar voren dat de Nederlandse kunstmarkt in vergelijking met het buitenland weinig actief is. 'Er bestaat geen typische eigenschap voor de Nederlandse markt voor beeldende kunst, behalve dan dat ie niet vreselijk actief is', aldus een beleidsambtenaar van het Ministerie van WVC.¹¹ Ook diegenen die participeren in de vrije markt, bijvoorbeeld galleries, beamen dat.¹² Vaak wordt verondersteld dat het bestaan van de BKR een van de redenen was voor het langzame ontwikkelingstempo van de kunstmarkt in Nederland. Het is echter de vraag of een rechtstreeks verband tussen beiden bestaat. Van het totaal aantal beeldende kunstenaars in Nederland heeft nooit meer dan circa een derde deel van de BKR gebruik gemaakt.¹³ De vermeende inactiviteit van de Nederlandse kunstmarkt wordt ook wel toegeschreven aan het feit dat Nederlanders niet als ware kunstminnaars, laat staan kunstkopers, te boek staan.¹⁴ Ons land zou slechts een handvol 'grote' verzamelaars kennen en het aantal kleinschalige verzamelaars wordt evenmin hoog getaxeerd.¹⁵ Tenslotte zien met name galeriehouders instellingen voor kunstuitleen als grote concurrenten én als belemmerende factor in de groei van de kunstmarkt.¹⁶ Deze instellingen richten zich merendeels niet alleen op verhuur maar ook op verkoop van kunstwerken.¹⁷ Zij worden over het algemeen gesubsidieerd, terwijl galleries gekenmerkt worden door het vrije ondernemerschap met alle risico's van dien.

Deze visie op de werking van de markt voor beeldende kunst leeft zowel in beleidskringen als onder marktpartijen. Het is daarom nauwelijks verwonderlijk dat een deel van het nieuwe beleidsinstrumentarium van het Ministerie van WVC op verbetering van de vrije kunstmarkt is gericht.

Toch is het bovengeschetste (zelf)beeld van de markt niet geheel adequaat. Vooral in de jaren tachtig zijn er veel nieuwe expositiemogelijkheden gekomen: galleries, open ateliertentoonstellingen, beeldenroutes, kunstenaarsinitiatieven en -collectieven en dergelijke. Tabel 1 logenstraft dat beeld ook want toont een toename van het aantal galleries in de periode 1970-1990. Zowel het bestaan als het wegvallen van de BKR lijkt relatief weinig invloed te hebben gehad op het aantal galleries. Waarschijnlijk is die invloed groter bij de andere expositiemogelijkheden.¹⁸

Tabel 1

Toename aantal galeries in Nederland in de periode 1970-1990 ingedeeld naar regio's en vier grote steden in absolute aantallen.¹⁹

	Noorden (Gr.,Fr., Dr.,Ov., Fl.)	Midden (Gelderl.)	Zuiden (N.Br., Zeel.,L.)	Randstad (NH.,ZH., Utr.,excl. A'dam, R'dam, DH., Utr.)
1970	5	3	4	10
1980	16	40	15	25
1990	47	40	56	82
onbekend*	2	2	3	4
	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht
1970	12	2	5	3
1980	35	5	12	4
1990	108	25	31	10
onbekend*	4	1	1	--

Bron: Een bewerking van gegevens die zijn ontleend aan de Galeriegids 1991/1992 van het tijdschrift Kunstbeeld

* bij deze galeries ontbrak de ontstaansdatum.

aankoopsubsidieregelingen

Vóór 1984 was er nauwelijks beeldend kunstbeleid van de overheid op het terrein van marktverruiming. Eigenlijk speelde de markt in dat beleid een marginale rol. Tussen 1960 en 1976 bestond wel een marktverruimende subsidieregeling die als doel had: 'de kunstspreiding onder brede lagen van de bevolking te bevorderen'.²⁰ De Aankoopsubsidieregeling Kunstwerken, kortweg ASK, was een consumentensubsidie die werkte volgens het principe van koopkrachtoverdracht. Kunstkopers konden bij aankoop van kunstwerken bij galeries een aankoopsubsidie van 20% krijgen die door het toenmalige ministerie van CRM ter beschikking werd gesteld. In 1960 werd een bedrag aan subsidie uitgetrokken van 65.000 gulden. In 1976 was dat bijna 2 miljoen gulden.²¹ Doel van de ASK was vooral sociale kunstspreiding. In navolging van en als aanvulling op deze landelijke regeling verstrekten een aantal gemeenten eveneens aankoopsubsidies. Gevolg van deze cumulatie van subsidies was dat kunstwerken bij galeries vaak met 30 à 40 % korting gekocht kon worden.²²

Aan de Boekmanstichting werd destijds verzocht een onderzoek te verrichten naar de kenmerken van kunstkopers die gebruik maakten van de subsidie en naar de realisatie van

sociale spreiding. De conclusies uit het onderzoek dat verricht werd door L. Welters en C.

Eykman en dat verscheen onder de titel 'Geld voor kunstkopers' maakten duidelijk dat er van sociale spreiding van kunstkopers nauwelijks sprake was. De groep kopers voldeed min of meer aan het profiel van de cultuurdeelnemers van wie de voorwaarden voor cultuurdeelname door met name H. Ganzeboom uit en te na zijn bestudeerd.²³ Hoge opleiding, actief lid van de beroepsbevolking, meer dan modaal inkomen, etcetera. Dit falen in doelbereik van de Aankoopsubsidieregeling kunstwerken, in combinatie met een opmerkelijke fraudegevoeligheid, waren voor het Ministerie reden om de subsidieregeling in 1976 af te schaffen.²⁴ Veel gemeenten streepten in navolging van de rijksoverheid de lokale Aankoopsubsidieregeling kunstwerken van hun begroting.

Anno 1991 zijn er hier en daar weer aankoopsubsidieregelingen ingevoerd met een lokaal of provinciaal karakter. Vaak worden ze gefinancierd uit de Tijdelijke Rijksbijdrageregeling Bevordering Beeldende Kunsten of de Financieringsregeling Welzijnsovereenkomst vier grote gemeenten. Onder andere in de gemeenten Groningen en Den Haag en in de provincie Friesland zijn dergelijke subsidieregelingen weer in werking gesteld.²⁵

onderzoek

Alvorens in 1984 marktverruimende maatregelen te formuleren wilde het Ministerie van WVC inzicht in de kunstmarkt op dat moment. Uit het budget dat vanaf 1984 voor marktverruiming op de begroting beschikbaar is, werd dan ook als eerste een opdracht gegeven voor het in kaart brengen van de markt op basis van bestaand materiaal. De opdracht werd verstrekt aan organisatie/adviesbureau Peat Marwick Nederland. De rijksoverheid verwachtte van Peat Marwick een referentiekader of in ieder geval gegevens over en inzicht in de proporties en mogelijkheden van die (potentiële) markt, teneinde adequaat beleid te kunnen voeren.

In het rapport dat in 1984 onder de titel 'Markteverruiming beeldende kunst' verscheen, maakt Peat Marwick onderscheid tussen de kunstmatige markt, de BKR waarin 117 miljoen gulden wordt omgezet, en de vrije markt die wordt geschat op 132 miljoen gulden. Het jaar waarop deze gegevens betrekking hebben is 1980. De opbouw van de vrije markt is, aldus Peat Marwick, als volgt weer te geven: 33 % bestaat uit particuliere opdrachten, in 28 % van het marktaandeel speelt de overheid een rol, 3 % van het marktaandeel betreft kunstuitleen, 2 % bestaat uit tentoonstellingsruimten, 1 % bestaat uit kunstmarkten, het aandeel van de galerie/kunsthandel aan de markt is 9% en 19 % van de markt bestaat uit directe verkopen aan particulieren, 5% van de markt wordt in beslag genomen door overige niet genoemde verkooppunten. De overheid en particulieren blijken voor de meeste omzet te zorgen. De galleries/kunsthandels daarentegen blijken een aandeel van nog geen 10% aan die omzet te hebben. Deze grove schatting van het aandeel van de diverse partijen aan de markt is grotendeels

ontleend aan het onderzoek dat in 1980 door het Instituut voor Arbeidsvraagstukken (IVA) is verricht naar de vrije markt voor beeldende kunstenaars.²⁶

Naar het oordeel van Peat Marwick kan de markt voor beeldende kunst met minstens 40 % worden uitgebreid.²⁷ Een belangrijke conclusie is voorts dat de groep kopers, op dat moment geschat op 80.000, met 80% kan worden uitgebreid.

De exportmogelijkheden van kunst moeten nader onderzocht worden. Tenslotte concludeert het organisatie/adviesbureau dat er sprake is van een inefficiënt netwerk van beeldende kunstorganisaties en subsidieregelingen.

Zowel het 'veld' als de Raad voor de Kunst reageren zeer negatief op de, oppervlakkig geachte, conclusies en aanbevelingen van Peat Marwick.²⁸ Iets concreets gebeurt er echter niet: noch het rapport van Peat Marwick, noch de reactie van de Raad voor de Kunst op het rapport brengen iets teweeg.

beleidsinstrumenten en budget

Vanaf 1984 wordt het marktverruimingsbeleid geïntensiveerd. Er komt een aparte post voor marktverruiming op de begroting van 1 á 1,5 miljoen gulden per jaar; in 1990 is dat bedrag opgelopen tot meer dan 4 miljoen gulden. Tabel 2 geeft de exacte bedragen en het procentuele aandeel van het budget voor marktverruiming binnen de totale begroting voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst. De tabel geeft daarnaast inzage in het bedrag dat jaarlijks aan rentesubsidie is uitgegeven en het percentage van het marktverruimingsbudget dat daarmee gemoeid is.

Het percentage van het marktverruimingsbudget dat aan rentesubsidie door het Ministerie van WVC wordt uitgegeven laat een variabel beeld zien. Vanaf 1985 wordt nagenoeg ieder jaar de helft van dat budget aan rentesubsidie uitgegeven. In 1988 is het percentage iets minder dan 50%; in 1985 en 1990 wordt meer dan 75% van het marktverruimingsbudget door de Rentesubsidieregeling kunstaankopen opgeslokt.

Tabel 2

De in 1984-1990 bestede marktverruimingsgelden in relatie tot de totale bestedingen van de Afdeling Beeldende kunst van het ministerie van WVC

	BK begroting in mln (a)	marktverruiming abs. (b)	marktverruiming(c) (b als % van a)	rentesubsidie abs. (d)	rente-subsidie (e) (d als % van c)
1984	33.31	975.000	2.92	19.095	1.95 ²⁹
1988	35.28	587.000	1.60	462.226	78.74
1986	40.03	1.323000	3.30	678.128	51.25
1988	79.97	1.792000	2.20	1.037159	57.87
1988	75.99	3.052087	4.00	1.464454	47.98
1989	88.38	4.045716	4.57	2.079926	51.41
1990	74.94	4.239773	5.60	3.268782	77.09

Bron: Combinatie van gegevens op basis van Evaluatie Beeldende Kunstbeleid 1988, BK Informatie en Statistiek De Lage Landen.

Andere marktverruimende beleidsmaatregelen die in 1984 in gang worden gezet zijn Inlegpremies voor jongeren bij de kunstuitleen en marktverruimende initiatieven en manifestaties. De inlegpremies worden verstrekt aan jongeren die besluiten een spaartegoed te openen bij de kunstuitleen. In 1984 staat daarvoor 300.000 gulden op de begroting. Vanaf het begin is er echter weinig belangstelling voor deze premie. In 1988 is de regeling wegens gebrek aan belangstelling opgeheven.

Onder marktverruimende initiatieven/manifestaties ressorteren onder andere de subsidies die aan Nederlandse kunstbeurzen, zoals bijvoorbeeld de Kunstrai te Amsterdam of Noordkunst te Groningen worden toegekend. Ook subsidies aan galeriën voor deelname aan buitenlandse kunstbeurzen vallen hieronder. Laatstgenoemd beleidsinstrument wordt vanaf 1990 'Beurzen-regeling Buitenland' genoemd.

advies

De Raad voor de Kunst is belast met de advisering over de subsidietoekenning op het gebied van marktverruiming. Een groot deel van zijn werkzaamheden wordt in beslag genomen door het selecteren van galeriën voor deelneming aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Na een aantal jaren adviseren over ingediende subsidieaanvragen blijkt de Raad voor de Kunst behoefte te krijgen aan duidelijke en strikte criteria voor de toekenning van marktverruimende subsidies. In 1986 worden deze als volgt geformuleerd: marktverruiming moet 'een verkoopbevorderende activiteit betreffen van kwalitatief aanvaardbare kunst en ten behoeve

van directe inkomensvorming van beroeps beeldende kunstenaars'.³⁰ Per marktverruimend beleidsinstrument worden de criteria nader gedefinieerd. De tot dan toe voor de Rente-subsidieregeling kunstaankopen gehanteerde criteria kwaliteit en professionaliteit worden gedetailleerd en strikter gehanteerd. Dat geldt ook voor de criteria kwaliteit en organisatie voor marktverruimende initiatieven.

De hoogste prioriteit ligt, aldus de Raad, bij de beoordeling van de (te verwachten) kwaliteit van de kunst, maar 'het vaststellen, of liever "definiëren" van kwaliteit is (..) vrijwel onmogelijk. Een intersubjectief oordeel, een consensus tussen de deskundigen levert echter een norm op'.³¹

nogmaals beleid, advies en onderzoek

In 1987 publiceert het Ministerie van WVC de conceptnota 'Marktverruiming Beeldende Kunsten'. In die nota wordt onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte marktverruiming. Marktverruiming in indirecte zin impliceert het scheppen van een kunstontvankelijke omgeving, met behulp van educatieve middelen, publiekstrekkende manifestaties en dergelijke. Dit type marktverruimende maatregelen komt niet aan de orde in de nota omdat deze 'elders in het beeldende kunstbeleid hun plaats hebben of krijgen'.³²

Met het oog op de wenselijkheid van directe marktverruimende maatregelen stelt het Ministerie de mogelijkheden en beperkingen van het overheidshandelen tegenover elkaar. Tot nu toe is de kwalitatieve beoordeling algemeen aanvaard als selectiemechanisme. Maar zou men niet juist dáár aan de handel impulsen moeten geven, waar de kansen op materieel succes het grootste zijn? In ieder geval zouden marktverruimende maatregelen ter versterking van de economische positie van kunstenaars of distributeurs wel binnen het kader van kunstbeleid moeten vallen en niet binnen een algemeen economisch beleid of werkgelegenheidsbeleid. Tenslotte stelt het Ministerie dat coproducties met particuliere fondsen of het bedrijfsleven niet uit de weg dienen te worden gegaan.³³

De vigerende marktverruimende maatregelen worden in het rapport geïnventariseerd. Er worden aanvullende voorstellen gedaan die onder andere liggen op het terrein van zakelijke opstelling en op presentatie van en informatieverschaffing aan beeldende kunstenaars. Wat de distributie betreft wordt gedacht aan uitbreiding van het budget voor de Rentesubsidieregeling kunstaankopen - vanwege het feit dat deze zo succesvol wordt geacht - en aan het subsidiëren van première-exposities van jonge kunstenaars via de betrokken galleries.

Opmerkelijk in het rapport is dat marktverruiming zonder verdere discussie in internationaal perspectief wordt geplaatst.³⁴ De Nederlandse kunstmarkt, in termen van de rol die de overheid daarin kan of moet spelen, wordt gezien in de Europese of mondiale context. In 1984 was er, bij monde van Peat Marwick, sprake van de wenselijkheid van onderzoek naar de exportmogelijkheden; in 1987 wordt marktverruiming reeds aan exportbevordering gekoppeld.

Aan de Raad voor de Kunst wordt een reactie gevraagd op de beleidsvoornemens van het Ministerie.³⁵ De Raad betreurt in het rapport het ontbreken van prioriteiten, beleidsaccenten en een duidelijke visie van het Ministerie op marktverruiming.³⁶ Naar aanleiding van de concrete beleidsvoornemens voor uitbreiding van de subsidie aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen stelt de Raad voor om de regeling als belangrijkste - marktverruimend - beleidsmiddel te beschouwen. Daarbij is wel een duidelijker toetsingsinstrumentarium noodzakelijk, aldus de Raad.³⁷ De subsidieverstrekking aan galeriehouders voor de eerste expositie van jonge kunstenaars wordt afgewezen door de Raad vanwege het potentiële misbruik dat galeries zouden kunnen maken van die mogelijkheid.³⁸

Behalve dat de laatstgenoemde subsidie er inderdaad niet komt, heeft de reactie van de Raad geen verdere consequenties.

De bovengenoemde internationalisering van het marktverruimingsbeleid van de overheid wordt in 1991 geoperationaliseerd in de opdracht tot een nieuw onderzoek. Het Ministerie van WVC vraagt de Stichting Kunstbeurs te onderzoeken of de creatie zinvol is van een bureau, op afstand van het departement, dat het beleid op het gebied van marktverruiming en exportbevordering zou moeten uitvoeren.³⁹ De internationaliseringsintentie wordt op deze wijze verbonden met een trend tot privatisering van de beleidsuitvoering. De Stichting Kunstbeurs verstrekt op haar beurt een opdracht aan Management consultants Leyer & Weerstra om, op basis van interviews met betrokkenen en deskundigen, te adviseren over de mogelijkheden van een dergelijk bureau.

Leyer & Weerstra maakt een inventarisatie van de markt voor beeldende kunst anno 1991 en het respectievelijke aandeel van overheidssubsidies en andere marktpartijen daarin. De overheid wordt een belangrijk aandeel in die markt toegemeten en eveneens een aanmerkelijke rol in het 'aantrekken' van de markt in de afgelopen jaren.⁴⁰

Een belangrijke conclusie uit het rapport van Leyer & Weerstra is: de praktische uitvoering van het beleid voor marktverruiming en exportbevordering moet worden uitbesteed aan het Fonds voor de Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst en het in oprichting zijnde Fonds Presentaties en Opdrachten.⁴¹ Een andere belangrijke conclusie is dat er een Bureau Markontwikkeling Beeldende Kunst dient te worden opgericht dat tot taak krijgt functies te initiëren die gericht zijn op het verder ontwikkelen van de markt voor beeldende kunst. Bij die markontwikkeling zouden (inter)nationale netwerken van galeries, musea en andere partijen in de beeldende kunst markt betrokken moeten worden.⁴² Voor dat bureau is een opzet en een meerjarenplan gemaakt. Het is vooralsnog onduidelijk wat er met de resultaten van het onderzoek zal gebeuren.

conclusie

De belangrijkste beleidsintentie van het beeldende kunstbeleid van het Ministerie van WVC is vanaf 1984 de subsidiëring van artistiek hoogwaardige produktie. Het concept kwaliteit neemt de plaats in van de combinatie van sociale en artistieke maatstaven ten tijde van de BKR.

Kwaliteit is uitgangspunt van beleid en wordt gekoppeld aan doelstellingen als inkomensvorming, spreiding en afname. Een nieuw beleidsinstrumentarium, waarvan marktverruiming een onderdeel vormt, wordt in relatief korte tijd op deze grondslagen ontwikkeld. Hoewel het budget voor marktverruimende maatregelen jaarlijks stijgt, vormt het een relatief klein onderdeel van de begroting voor beeldende kunst van het Ministerie van WVC.

De beleidsinstrumenten die in het kader van de marktverruiming zijn ontwikkeld, verschillen van aard en in omvang. De Rentesubsidieregeling Kunstaankopen neemt een belangrijk deel voor haar rekening: over de periode 1984-1990 wordt nagenoeg jaarlijks meer dan 50% van dit budget aan rentesubsidie uitgegeven.

De marktverruimende beleidsinstrumenten worden in eerste instantie gebonden aan een relatief beperkte regelgeving. Dit hangt samen met onbekendheid met de doelgroep: de markt. De effecten van de beleidsmaatregelen zijn (nu nog) nauwelijks te voorzien én te overzien. Het blijft dan ook onduidelijk of en in hoeverre de instrumenten bijdragen aan het gestelde doel: te weten de verruiming van de markt voor beeldende kunst.

Het gebrek aan zicht op de effecten van het marktverruimend beleid en de beperktheid van regelgeving en toetsingsinstrumentarium leiden tot het telkens bijstellen van voorwaarden en criteria. Zowel door de overheid als door de Raad voor de Kunst wordt voortdurend geslepen en gepolijst aan de beleids- en adviesterminologie. Rijksoverheid noch Raad voor de Kunst lijken een duidelijk beeld te hebben van de markt en van de mogelijkheden om die markt te beïnvloeden. Ook onderzoek leidt nauwelijks tot adequate informatie.⁴³

Noten:

1. Door Minister Brinkman zijn zowel budgettaire argumenten gehanteerd bij de sanering van de BKR alsook motieven van rechtvaardigheid (bijvoorbeeld ten opzichte van kunstenaars uit andere kunstsectoren) en billijkheid. Bron: C. Smithuijsen Op naar de volgende afspraak: L.C. Brinkman, Minister van Cultuur 1982-1989 in: *Kunst, Kroniek en Parlement 1986-1989*. Boekmanstichting, 1990. p.13
2. Een aantal gemeenten was verklaard tegenstander van het afschaffen van de BKR. Vooral financiële argumenten speelden hier een rol: de BKR was voor de gemeenten een relatief goedkope oplossing voor het 'in stand houden' van de aldaar mede door de kunstenaars gevormde infrastructuur.
3. In de periode 1984-1986 was er 20 miljoen gulden uit de BKR-gelden in dit kader beschikbaar, in 1987 60 miljoen gulden, waarvan 30 miljoen gulden was gereserveerd voor de afrekening van de BKR en vanaf 1988 60 miljoen gulden per jaar.
Bron: *Evaluatie van het beleid van de Minister van WVC op het gebied van de beeldende kunsten, bouwkunst en vormgeving in het tijdvak 1984 t/m 1987*. Rijswijk, september 1988, p. 1.
4. Idem.
5. Idem, p. 4.
6. Geciteerd in: *BK-informatie*, 1987, nr. 6, september, p. 2.
7. In de jaren 1984, 1985, 1986 10 miljoen gulden, 1987 zo'n 20 miljoen gulden en vanaf 1989 zo'n 35 miljoen gulden.
8. Het belang van de afzonderlijke beleidsintenties kan per beleidsinstrument verschillend zijn dat wil zeggen dat bij sommige beleidsinstrumenten het kwaliteitsaspect zwaar(der) kan wegen, bij andere het element inkomensvorming of de spreidingsintentie.
9. T. Gubbels. *Kwaliteit te koop; een evaluatie van de Tijdelijke Aankoopsubsidieregeling Beeldende Kunst ten behoeve van musea*. Boekmanstichting, 1990, pp. 16-20.
10. Het begrip vrije markt kan problematisch zijn omdat de invulling ervan kan veranderen al naar gelang de positie van verschillende marktpartijen. Bijvoorbeeld aankopen bij een galerie of kunstenaar door een gesubsidieerde instelling als een museum of kunstuitleen. Hier is het uitgangspunt de verkoop en wordt in het midden gelaten wie de aankoper is.
11. Interview met Tijmen van Grootheest, Ministerie van WVC, in: *Federatienieuws*, 1989, 5, 3-14, p. 12, juni. (Themanummer 'Marktverruiming Beeldende Kunst').
12. In interviews met galeriehouders komt deze mening regelmatig naar voren.
13. In een rapport van Organisatieadviseur Peat Marwick waarin een profiel wordt geschetst van de kunstmarkt in 1984, wordt een aantal van 10.000 genoemd. In een recent rapport van Management Consultants Leyer & Weerstra waarin een beeld wordt gegeven van de kunstmarkt anno 1991, wordt het Ministerie van WVC wordt als bron opgevoerd voor een aantal van ruim 8.000 beeldende kunstenaars van wie er circa 1.000 continu professioneel actief zouden zijn. Daarnaast wordt een cijfer genoemd dat is gebaseerd op de Enquete Beroepsbevolking uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het CBS komt uit op 12.000 beeldende kunstenaars. Leyer & Weerstra, 1991, p. 5.

14. De vergelijking met ons buurland België wordt vaak gemaakt. In België zouden er veel meer particuliere verzamelaars zijn dan in Nederland. In een interview met de Belgische Ado gallery in de RAIkrant, die ter gelegenheid van de Kunstrai 1991 werd uitgegeven door het kunsttijdschrift Metropolis M, wordt dit door de desbetreffende galeriehouder gesuggereerd. Echter ook een aantal Nederlandse galeriehouders is daarvan overtuigd zoals blijkt uit een aantal interviews.

15. In interviews met galeriehouders komen deze meningen naar voren. Bram Kempers stelt eveneens dat het aantal gerenommeerde verzamelaars in Nederland klein is. Zie: B. Kempers 'De macht van de markt', in: *Kunst en beleid in Nederland 3*. Amsterdam, Boekmanstichting/Van Gennep, 1988, pp. 19-20. ★

16. Deze visie wordt niet door alle galeries gedeeld. Er zijn ook galeriehouders die de kunstuitleen een educatieve functie toedichten. De filosofie is dan: mensen die eerst kunst lenen via de kunstuitleen gaan op den duur kunst kopen.

17. In *Sociaal Culturele Berichten* (CBS) 1991, nr. 8 zijn statistische gegevens bijeen gebracht over de kunstuitleeninstellingen in Nederland. Uit de statistiek blijkt dat in 1989 door alle kunstuitleeninstellingen bijna 11.000 kunstwerken zijn verkocht; een percentage van 5.1% van de totale collecties van de kunstuitleeninstellingen. Hierbij moet bedacht worden dat het percentage bij de diverse soorten kunstuitleeninstellingen uiteen kan lopen. Kunstuitleeninstellingen waar een spaar- of kooptegoed wordt opgebouwd komen bijvoorbeeld tot een verkooppercentage van 11.9%.

18. Deze expositiemogelijkheden zijn vaak niet (of minder) commercieel van aard. Voor beeldende kunstenaars heeft dat tot gevolg dat alle inkomsten uit eventuele verkoop aan hen toevloeien omdat geen (of relatief) weinig commissie verschuldigd is.

19. Deze tabel is gebaseerd op het overzicht aan galeries in Nederland dat jaarlijks door het tijdschrift Kunstbeeld wordt samengesteld. Hier zijn de gegevens van de *Galeriegid*s 1991/1992 gebruikt. De gids is niet volledig want neemt niet alle galeries op. Criterium is de toezending van (standaard)informatiekaarten aan Kunstbeeld waarin de galeries hun tentoonstellingsprogramma en -data vermelden.

20. L.A. Welters en C. Eykman. *Geld voor Kunstkopers*. Boekmanstichting, 1976, p. 3.

21. Idem, p. 9.

22. Het moest wel gaan om werk van Nederlandse kunstenaars door Nederlandse kopers. Vaak stelden de gemeenten aanvullende voorwaarden bijvoorbeeld dat de subsidie alleen ten goede mocht komen aan lokale kunstenaars.

23. Ganzeboom, H. *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen etc., Van Gorcum, 1989.

24. Er zijn op dit moment nog steeds galeriehouders voor wie de Boekmanstichting een negatieve klank met zich meebrengt. Zij zien de onderzoeksresultaten als belangrijkste aanleiding voor het opheffen van de Aankoopregeling kunstwerken. Het opheffen van de ASK had naar hun idee een aanmerkelijk negatieve invloed op hun verkoopkansen en -resultaten.

25. Overigens is van de lagere overheden de gemeente Rotterdam als enige daadwerkelijk actief op het terrein van marktverruimende subsidies aan het galeriewezen anders dan de Rentesubsidieregeling. De gemeente keert vestigings- en exploitatiesubsidies aan galeries uit. De vestigingssubsidies hebben een glijdende schaal en een looptijd van 5 jaar. In het eerste jaar wordt 10.000 gulden uitgekeerd, in het vijfde jaar 1000 gulden. De galeries kunnen verder in aanmerking komen voor exploitatiesubsidies en subsidies bij bijzondere manifestaties en

projecten, deelname aan kunstbeurzen, het uitbrengen van catalogi en dergelijke. De gemeente wil expliciet een bijdrage leveren aan het scheppen en verbeteren van het kunstklimaat in de stad. Galeriers maken daar een integraal onderdeel van uit. Gevolg is dat in de afgelopen jaren zich een aantal kwalitatief goede galeriers in de stad gevestigd heeft, waardoor het kunstklimaat verbeterd.

26. G. Muskens en J. van Poppel. *De vrije markt voor beeldende kunstenaars; inventarisatie van zelfstandige inkomstenverwerving door beeldende kunstenaars*. Tilburg, IVA, 1983.

27. Dit percentage moet gezien worden in relatie tot het afschaffen van de BKR. Peat Marwick meent dat het overschot aan kunstwerken dat door het opheffen van de BKR vrijkomt door die uitbreiding van de markt kan worden opgevangen.

28. De Raad voor de Kunst achtte marktverruimende maatregelen nodig en over de mogelijkheden daartoe was de Raad positief. Die zouden echter van andere aard dienen te zijn dan door Peat Marwick voorgesteld. De Raad wees bijvoorbeeld een voorstel van Peat Marwick voor het opzetten van een branche-organisatie van galeriers van de hand. Wel zou het galeriewezen intensiever benaderd en ingeschakeld kunnen worden. Dat zou niet met grote bedragen gemoeid hoeven te gaan.

Ook zouden incidentele manifestaties en initiatieven gesubsidieerd kunnen worden, waarbij toetsing zou plaatsvinden. Ten eerste aan de hand van inhoudelijke criteria zoals de te verwachten artistieke kwaliteit, een deskundige selectie van kunstenaars, een ruim publieksbereik en een goede toegankelijkheid. Ten tweede aan de hand van formele criteria zoals het toetsen van de organisatorische en financiële opzet op vakmatigheid, een vergelijking met bestaande initiatieven. Tenslotte zou een rol kunnen spelen of een bijdrage van andere overheden eventueel te verwachten is. Tenslotte legde de Raad er de nadruk op dat zij belastingfaciliteiten nog altijd beschouwt als het instrument om te komen tot substantiële marktverruiming. In: 'Voorstel marktverruiming beeldende kunst maar zeer beperkt bruikbaar: Raad voor de Kunst komt met alternatieven', in: *Nederlandse Staatscourant*, 1985, nr. 48, 8 maart, p. 1.

29. Dit lage percentage is te wijten aan het feit dat de Rentesubsidieregeling kunstaankopen pas eind 1984 van start ging.

30. 'Criteria en beleid marktverruiming', in: *Informatiebulletin Raad voor de Kunst*, jrg. 17, 1986, nr. 4, p. 22.

31. Idem, p. 21. Deze norm is veelbetekenend als bedacht wordt dat bij eventueel beroep bij de Raad van State dit kwaliteitsoordeel van deskundigen niet ter discussie staat.

32. *BK-informatie*, 1987, september, nr. 6, p. 2.

33. Idem.

34. De reden van deze 'internationalisering' van het overheidsbeleid gericht op de kunstmarkt is aandrang vanuit de Europese commissie op de Afdeling Internationale Betrekkingen van het Ministerie van WVC met het oog op het verdwijnen van de Europese grenzen in 1992.

35. Overigens werd aan de Raad voor de Kunst gevraagd om te adviseren over het genoemde rapport in combinatie met een advies over een nota waarin de Rijksdienst Beeldende Kunst haar visie op het 'buitenlandbeleid' van de Nederlandse overheid geeft.

36. 'Beleid marktverruiming/exportbevordering BK'. BK-87.1718/3 8-7-1987 p. 5.

37. Idem.

38. Idem.

39. De Stichting Kunstbeurs organiseert jaarlijks de Kunstrai.

40. Het is de vraag of deze conclusie wel zo terecht is. Op de invloed van de Rentesubsidieregeling Kunstaankopen op het aantrekken van de markt wordt later ingegaan. Uit tabel 1 is gebleken dat de markt, voor zover het galleries betreft, in de jaren 1970-1990 een aanmerkelijke uitbreiding heeft ondergaan.

41. Leyer & Weerstra. *Beeldende kunst in markt en beleid: vooronderzoek in het kader van advisering over een bureau voor marktverruiming en exportbevordering*. Amsterdam, september 1991 en *Bureau marktverruiming en exportbevordering: overwegingen opzet en meerjarenplan 1992-1996*. Amsterdam, september, 1991.

42. 'Marktverruiming en exportbevordering: minister van WVC wint advies in'. In: *BK-Informatie*, jrg. 7, 1991, nr. 13, november, pp. 2-3.

43. Behalve het onderzoek van Peat Marwick uit 1984 en dat van Leyer en Weerstra uit 1991 is in de tweede helft van de jaren tachtig in opdracht van het Ministerie van WVC nog een aantal andere onderzoeken uitgezet. Door de Lage Landen wordt meerdere malen onderzoek verricht naar kopers via de Rentesubsidieregeling. Door het Ministerie wordt in 1987 een enquête rondgestuurd naar de galeriehouders in een poging rechtstreeks het effect van de Rentesubsidieregeling te meten: zonder resultaat. Ook is door Intomart Qualitatief een groepsgespek tussen galeriehouders en tussen kunstkopers georganiseerd.

2. DE RENTESUBSIDIEREGELING KUNSTAANKOPEN IN DE PRAKTIJK

Werking

De Rentesubsidieregeling kunstaankopen functioneert als volgt: een Nederlandse particulier die kunst wil aankopen kan onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor rentesubsidie. Indien die particuliere persoon kunst aankoopt bij een galerie kan voor die aankoop een renteloze lening worden afgesloten. Alleen een geselecteerde groep Nederlandse galeries mag de Rentesubsidieregeling kunstaankopen uitvoeren. De formele en inhoudelijke criteria voor die selectie zijn vastgelegd in de Toelatingsregeling galeries zoals die is opgesteld door het Ministerie van WVC. De selectie van de galeries die wel of niet tot de regeling toegelaten worden, is in handen van de Raad voor de Kunst.¹

De rente over het aankoopbedrag wordt gefinancierd door het Ministerie, waarvoor een overeenkomst met een bank is gesloten. De kunstwerken die worden gefinancierd dienen van levende Nederlandse of twee jaar in Nederland wonende en werkende kunstenaars te zijn. De leningen worden afgesloten via financieringsmaatschappij De Lage Landen N.V., een dochtermaatschappij / financieringsmaatschappij van de Rabo Bank. De tariefstelling en de contractvoorwaarden zijn gelijk aan de persoonlijke leningen die door De Lage landen worden uitgegeven. Het te lenen bedrag mag minimaal f 1.000,- en maximaal f 10.000,- bedragen. Aangezien bij deze aankopen een aanbetaling van 20% van de aankoopsom verplicht is, zal de prijs van het aan te kopen kunstwerk minimaal f 1.250,- en maximaal f 12.500,- moeten bedragen.²

De looptijd van de lening kan variëren van zes maanden bij een aankoop voor het minimale bedrag tot zestig maanden bij een aankoop voor het maximale bedrag. In 1985 wordt op grond van reacties van gebruikers de looptijd veranderd.³ Dat leidt tot het, nog actuele, schema in tabel 3.

De Lage Landen beoordeelt de aanvraag aan de hand van de normale acceptatie criteria voor persoonlijke leningen zoals vastgelegd in de Wet Consumptief Krediet.⁴

Tabel 3
Looptijden en afbetalingsbedrag
Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

netto financiering in <i>f</i>	max.looptijd in maanden	af te betalen per maand
1.000 - 3.000	24	41,67 - 125,-
3.000 - 6.000	48	62,50 - 125,-
6.000 - 10.000	60	100,- - 166,67

Bron: De Lage Landen

Indien tot aankoop wordt overgegaan dienen kopers in de galerie een koopovereenkomst in te vullen en krijgen zij formulieren voor een kredietaanvraag mee naar huis. Na ontvangst van deze beide formulieren kan de bank de financiering afhandelen mits de koper kredietwaardig wordt geacht. Indien dat niet zo is gaat de aankoop, althans op deze wijze gefinancierd, niet door.⁵

De koper dient in de kredietaanvraag inzage te geven in zijn financiële huishouding. Een koopcontract hoeft niet één kunstwerk te betreffen maar kan ook de aankoop van meerdere werken - van verschillende kunstenaars - inhouden. Het minimumbedrag van de lening dient echter *f* 1.250,- te zijn. Ook kan een koper meerdere contracten bij een galerie of bij meerdere galeries afsluiten indien zijn kredietwaardigheid dat toelaat.⁶

Het gebruik van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen

De Rentesubsidieregeling kunstaankopen is een bijzondere regeling. De constructie dat een overheidssubsidie voor de rente van een aankoop wordt verstrekt, bestaat op geen enkel ander beleidsterrein.⁷ Ook het gegeven dat de overheid daarvoor een dergelijke verbinding aangaat met een commerciële instelling als De Lage landen, is in de culturele sector, uitzonderlijk. De kwantitatieve groei van de regeling in de loop van zijn bestaan is enorm: een relatief geringe investering aan rentesubsidie sorteert een aanmerkelijk financieel effect, een effect in orde van grootte van 1:5. In tabel 4 zijn de bedragen aan rentesubsidie opgenomen die in de periode 1984-1990 jaarlijks door de overheid zijn uitgekeerd met daarnaast de totaalbedragen van de jaarlijks door de bank gefinancierde kunstaankopen.

Na een aarzelend begin de eerste jaren groeit het aantal financieringen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen vanaf 1986/1987 enorm. Navenant groeide het gefinancierde bedrag en de door het Ministerie te betalen subsidie.⁸

Tabel 4

Jaarbedragen aan rentesubsidies door WVC aan De Lage Landen uitgekeerd en jaarbedragen aan financieringen 1984-1990 ⁹

	rentesubsidie	financiering
1984	19.095,43	118.890,42
1985	462.226,24	2.337.744,49
1986	678.128,59	3.535.706,08
1987	1.037.159,61	5.527.509,01
1988	1.464.454,22	7.960.734,19
1989	2.079.926,00	10.011.527,23
1990	3.268.782,98	13.046.462,01

Bron: De Lage Landen

In de periode 1984-1990 is in totaal door het Ministerie van WVC aan rentesubsidie 9.009.773 gulden uitgegeven. Voor dat bedrag zijn aankopen gefinancierd ter waarde 57.218.828 gulden. Het bedrag dat door de Lage Landen aan renteloze leningen is uitgegeven is 42.538.574 gulden. Het verschil tussen beide bedragen is de verplichte aanbetaling van 20% en de meerprijs van de aankopen die het te financieren bedrag te boven gaan.¹⁰ De stormachtige groei van het gebruik van de regeling is ook af te lezen uit het totaaloverzicht van het aantal contracten dat per maand is afgesloten. Als de totaalaantallen van 1985/86 en 1990 worden vergeleken is sprake van een verviervoudiging. Tabel 5 laat dit duidelijk zien.

In totaal zijn er tot en met 1990 ruim 13.000 koopcontracten afgesloten. De jaarlijkse toename van het bedrag aan rentesubsidie door toename van het aantal aanvragen is tot nu toe opgevangen door verhoging van de jaarlijkse rentesubsidie van het Ministerie van WVC aan De Lage landen.

Tabel 5

Overzicht aantallen afgesloten koopcontracten in de periode
1984-1990.¹¹

	1984	1986	1986	1987	1986	1986	1990
JANUARI		25	125	145	254	258	341
FEBRUARI		30	80	99	193	169	316
MAART		45	85	139	267	254	367
APRIL		80	85	260	244	220	247
MEI		82	100	177	220	201	313
JUNI		67	100	165	174	367	343
JULI		45	77	139	189	190	276
AUGUSTUS		45	56	98	125	201	209
SEPTEMBER		54	80	99	125	165	229
OKTOBER		100	125	100	177	291	345
NOVEMBER		165	133	227	260	402	526
DECEMBER		50	104	181	349	224	277
TOTAAL	31	738	1.205	1.808	2.584	2.975	3.789

Bron: De Lage Landen

Ook het aantal galeries dat gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling stijgt aanmerkelijk. In tabel 6 is een overzicht gemaakt van het aantal nieuwe galeries dat per jaar is toegelaten tot de regeling.

In totaal zijn er in de periode 1984-1990 203 verschillende galeries toegelaten tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. De tabel (kolom A) laat zien dat er sprake is van een gestage toename van 20 á 30 nieuwe galeries per jaar. Daartegenover staan ook afvallers: galeries worden opgeheven, niet meer toegelaten of wensen niet (meer) voor de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in aanmerking te komen.¹² Daarnaast betekent toelating tot de regeling niet altijd daadwerkelijk gebruikmaking van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen: er zijn galeries die wel toegelaten zijn maar geen of weinig verkopen via de regeling hebben.¹³

Tabel 6

Jaarlijks aantal nieuw toegelaten galeriën (a) en aantal galeriën dat per jaar verkopen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen heeft (b).

	A	B
1984	-- ¹⁴	24
1985	81	67
1986	32	96
1987	23	115
1988	18	136
1989	25	144
1990	24	159

Bron: Formulieren Toelatingsregeling Ministerie van WVC

In kolom B is het aantal galeriën opgenomen dat in het desbetreffend jaar verkopen heeft gehad via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.¹⁵

Over het algemeen maken gerenommeerde, relatief lang bestaande, galeriën vanaf 1984/1985 gebruik van de regeling. Nieuwkomers die een eerste aanvraag indienen, bestaan vaak relatief kort en dienen zodra zij twee jaar bestaan - voorwaarde om voor de regeling in aanmerking te komen - een aanvraag in.

Toelating tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen

Eenmaal per jaar kan een galerie die in aanmerking wil komen voor de Rentesubsidieregeling kunstaankopen een (eerste) aanvraag tot toelating doen. Dit gebeurt door toezending van een ingevuld aanvraagformulier voorzien van beelddocumentatie en informatie over het tentoonstellingsprogramma in de afgelopen twee jaar en de expositieplannen voor het komend jaar.¹⁶ Ook dienen de galeriën inzage te geven in hun omzetten - met vermelding van provisiepercentages - in de twee jaar voorafgaand aan de aanvraag.

Eens in de twee jaar vindt een herbeoordeling van de galeriën plaats, waarvoor opnieuw beelddocumentatie en informatie over het jaarprogramma, alsmede financiële gegevens ingestuurd moeten worden.

Zowel nieuwe als ook verlengingsaanvragen worden voorgelegd aan de Raad voor de Kunst die zich een keer per jaar buigt over alle aanvragen uit dat jaar. De beoordeling wordt verricht door de Werkgroep Marktverruiming Beeldende Kunst.¹⁷ De samenstelling van de werkgroep is in bijlage I opgenomen. Naast de concrete adviezen geeft de Raad ook jaarlijks een beleidsadvies, waarin de knelpunten van de regeling op een rijtje worden gezet en eventuele oplossingen worden aangedragen.

In de Toelatingsregeling galeries die dateert van 10 augustus 1984 wordt 'galerie' gedefinieerd als 'een voor het publiek toegankelijke ruimte waar wisselende tentoonstellingen plaatsvinden op basis van een jaarprogramma en waar kunstwerken van levende beeldende kunstenaars te koop worden aangeboden'.¹⁸ De Toelatingsregeling galeries is als bijlage 2 opgenomen.

Andere formele en inhoudelijke voorwaarden voor toelating worden eveneens in de Toelatingsregeling galeries genoemd. Galeriers die minder dan vier dagen per week voor het publiek geopend zijn of die niet staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel worden bijvoorbeeld niet toegelaten.¹⁹ Ook dient de galerie jaarlijks een verslag op te maken van de activiteiten over het afgelopen jaar en wordt zij slechts toegelaten indien 'blijkens het jaarprogramma van de galerie voor het komende jaar de tentoon te stellen werken voldoende kwaliteit bezitten'.²⁰

Tenslotte dient de continuïteit in de bedrijfsvoering van de galerie voldoende gewaarborgd te zijn.²¹

Aanscherping van de regelgeving

In een advies van de Raad voor de Kunst van 12 juli 1986 worden de criteria voor subsidieaanvragen op het gebied van marktverruimende maatregelen, en meer toegespitst voor de Toelatingsregeling galeries, aangescherpt. Expliciet wordt nogmaals gesteld dat kwaliteitsbepaling plaatsvindt aan de hand van de door galeries toegezonden beelddocumentatie en jaarprogramma's. Een bezoek van leden van de werkgroep Marktverruiming aan galeries wordt ingevoerd om een en ander te toetsen. Bij de beoordeling zal de (te verwachten) kwaliteit van de kunst het belangrijkste criterium zijn. Aspecten als spreiding en professionalisering spelen een rol, maar zullen niet mogen leiden tot een milder oordeel over de kwaliteit, aldus de Raad.²²

De professionaliteit wordt beoordeeld aan de hand van het management en de marketing van de galerie. Toetsing vindt plaats aan de hand van de opzet en inrichting van de galerie en de kwaliteit van de financiële en administratieve organisatie (bijvoorbeeld hoe worden afspraken met kunstenaars vastgelegd en nagekomen, accountantsrapporten en dergelijke).

De marketing aspecten worden getoetst aan de wijze waarop de galerie zich in het algemeen presenteert, de wijze waarop de galerie de kunstwerken presenteert en het promotie- en publiciteitsbeleid.²³

De Raad voor de Kunst blijkt, ondanks de bijstelling van de criteria, nog niet tevreden over de beoordelingspraktijk. Zo wordt in 1987 in een beleidsadvies, naar aanleiding van beleidsvoornemens van het Ministerie op het terrein van marktverruiming, met betrekking tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen de noodzaak van een 'duidelijker toetsingsinstrumentarium' aan de

orde gesteld 'vooral bij de herbeoordeling van eerder toegelaten galeries'.²⁴ De beoordelingscriteria ten aanzien van de kwaliteit van het programma dienen zoveel mogelijk te worden verhelderd. Veel nadruk zal moeten liggen op continuïteit in de programmering en er zal zekerheid dienen te bestaan of een galerie een kunstenaar daadwerkelijk vertegenwoordigt. Kunstenaars zouden klachten over galeriehouders moeten kunnen deponeren gekoppeld aan een sanctie, zoals verwijdering uit de regeling.²⁵ Vooral de onzekerheid of de subsidie wel bij de beoogde groepen (galeries én kunstenaars) terechtkomt is reden voor onvrede. Naar het oordeel van de Raad dient de Rentesubsidieregeling kunstaankopen ten goede te komen aan 'die groep beeldende kunstenaars die daadwerkelijk een bestaan moet vinden uit het verkopen van kunst (..) die professioneel als beeldend kunstenaar het kunstenaarschap uitdraagt en daarmee een eigen inkomen moet verwerven'.²⁶

De bezorgdheid van de Raad voor de Kunst wordt gedeeld door het Ministerie van WVC: eind 1987 wordt officieel advies aan de Raad voor de Kunst gevraagd over wijziging van de Toelatingsregeling galeries. Aan de Raad voor de Kunst wordt verzocht speciale aandacht te schenken aan de mogelijkheden voor beperking van toepassing van de regeling tot werken die deel uitmaken van het tentoonstellingsprogramma van een bepaalde galerie. Ook vraagt het Ministerie de Raad te overwegen of verkoop uit stock niet kan worden uitgesloten van de regeling.²⁷ Daarmee wordt getracht een controle-element in te bouwen dat er op neerkomt dat het tentoonstellingsprogramma, op grond waarvan de galerie is toegelaten tot de regeling, ook de basis vormt voor verkopen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Dit om te voorkomen dat galeries naast hun regulier expositieprogramma ook werk uit stock verkopen van kunstenaars die geen deel uitmaken van hun expositieprogramma zoals in de praktijk bleek te gebeuren. Het (kosten)beheersaspect lijkt hierbij eveneens een belangrijke rol te spelen.

In 1990 komt een fundamentele wijziging van de Toelatingsregeling galeries tot stand waarin wordt gepoogd de genoemde knelpunten op te lossen.²⁸ De nieuwe regeling is integraal te vinden in bijlage 3. Uitgangspunt is de regeling zodanig aan te passen dat zij enerzijds recht doet aan die kunstenaars die professioneel als beeldend kunstenaar het kunstenaarschap uitdragen en zich door exposities een inkomen trachten te verwerven en aan anderzijds die galeries die zich, zonder nevenactiviteiten, met het exposeren van kwalitatief hoogwaardig werk een eigen inkomen moeten verwerven. Een galerie wordt gedefinieerd als: 'een professionele economisch zelfstandig functionerende en voor het publiek toegankelijke ruimte waar als belangrijkste activiteit op basis van een jaarprogramma wisselende tentoonstellingen aaneensluitend plaatsvinden met tot doel het verkopen van werk van beeldende kunstenaars, vormgevers en architecten'.²⁹ Met deze omschrijvingen worden strengere toelatingscriteria bewerkstelligd. 'Galerie-achtigen' als gemeentelijke galerie-activiteiten, instellingen voor kunstuitleen en kunstenaarsverenigingen

worden voortaan uitgesloten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Afgezien van het feit dat een zekere vorm van oneerlijke concurrentie ten opzichte van de strikt zakelijke galleries is ontstaan, is toelating van dergelijke instellingen in strijd met de bedoelingen van de regeling, aldus de Raad.³⁰ Het kwaliteitskriterium kan niet vrijelijk worden gehanteerd; dergelijke instellingen zijn vaak op bevordering van verkoop van werk van lokale kunstenaars gericht, kwaliteit is niet het eerste selectiecriterium. Bovendien zouden rijks gelden via de galerie in kwestie naar lagere overheden vloeien, waarvoor immers andere beleidsinstrumenten dan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zijn ontwikkeld.³¹

Beroepsorganisaties en kunstenaarsverenigingen, die een galerie(achtige activiteit) voeren, kunnen in principe wel tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen toegelaten (blijven) worden. Echter, vanwege oneerlijke concurrentie met galleries, mag geen sprake zijn van het promoten van uitsluitend eigen, aangesloten kunstenaars en moet dezelfde toetsing plaats vinden als bij een commerciële galerie.³²

Tenslotte het probleem van verkopen uit stock. Eén van de toetsingscriteria van de Raad voor de Kunst voor de toelating van een galerie is de kwaliteit. De kwaliteitstoets komt tot stand door inzage in jaarprogramma's en beelddocumentatie die de galleries bij hun aanvraag indienen. Werk in stock wordt zodoende niet door de Raad voor de Kunst beoordeeld. Als remedie tegen verkoop uit stock met gebruikmaking van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, immers verkoop van werk dat door de Raad voor de Kunst niet op kwaliteit is getoetst, is de Toelatingsregeling galleries zodanig veranderd, dat de galerie alleen werk van kunstenaars die in het bij de toelating opgegeven jaarprogramma staan vermeld, mag verkopen. Verkoop uit stock is dus slechts toegestaan indien het werk betreft van een kunstenaar die door de galerie wordt vertegenwoordigd en van wiens werk in het kader van een jaarprogramma een tentoonstelling wordt georganiseerd.³³

Een direct gevolg van deze strengere kwaliteitsbeoordeling is, naar verwachting van de Raad voor de Kunst en het Ministerie van WVC, een terugloop van het aantal toegelaten galleries. Ook is controle op de inhoud en kwaliteit van de verkopen mogelijk en daarmee uiteindelijk beheersing van de kosten die jaarlijks aan rentesubsidie door het Ministerie betaald worden.

Vanaf 1992 wordt de nieuwe Toelatingsregeling galleries door de Raad voor de Kunst bij de beoordeling van aanvragen toegepast, waardoor de toelatingen vanaf 1993 vallen onder de bijgestelde procedure.³⁴

Conclusie

Op het eerste gezicht lijkt de Rentesubsidieregeling kunstaankopen een groot succes voor alle soorten gebruikers: kunstproducenten, galleries, kunstconsumenten. Vooral bij consumenten lijkt de regeling aan te slaan: het aantal koopcontracten groeit enorm in de onderzochte periode: in 1990 zijn bijna vijf keer zoveel contracten afgesloten als in 1984/1985. Het financiële voordeel van de regeling wordt onderkend door kunstkopers die van het gemak van gespreide betaling zonder rente gebruik maken.³⁵

Afgaand op de totaalcijfers van aantallen galleries die toegelaten zijn tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en de aantallen koopcontracten die worden afgesloten, lijken ook de galleries financiële voordelen te hebben van de regeling. Datzelfde geldt voor de kunstenaars. De verdeling van het profijt over kunstenaars en betrokken galleries komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

De overheid is zeer ingenomen met het succes van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.³⁶ Toch kan niet worden verbloemd dat de regeling problematische aspecten kent voor het beleid en de adviseurs. Eén probleem is de slecht te voorzien een beheersbare jaarlijkse kosten aan rentesubsidie. Een ander probleem is dat steeds meer galleries gebruik maken van de regeling. Bij een deel van de galleries wordt getwijfeld aan het kwaliteitsniveau. Doordat de Rentesubsidieregeling kunstaankopen niet waterdicht is roept zij in de praktijk een aantal onbedoelde effecten op zoals stockverkoop. Inzicht of de rentesubsidie wel ten goede komt aan de beoogde professionele galleries en kunstenaars ontbreekt evenals controle daarop en de mogelijkheid tot sancties bij eventuele calamiteiten. De laatstgenoemde aspecten zijn vooral de Raad voor de Kunst een doorn in het oog.

In eerste instantie wordt daarvoor een oplossing gezocht door de Toelatingsregeling galleries strikter te formuleren teneinde de subsidie aan die kunstenaars en galleries ten goede te laten komen voor wie zij bedoeld is. De terminologie waarmee de begrenzing van die 'groep' wordt aangegeven heeft betrekking op professionaliteit, op een meer exacte definiëring van hetgeen met galleries wordt bedoeld, op inkomensverwerving uit de desbetreffende professie met uitsluiting van andere inkomensbronnen en op voorwaarden met betrekking tot herkomst en presentatie van de kunstwerken. Toch blijft de aanduiding van de doelgroep vaag, evenals de hantering van het kwaliteitsbegrip. Inhoudelijke en formele toetsingscriteria en -maatstaven worden genoemd maar niet daadwerkelijk genormeerd.

Noten:

1. In eerste instantie wilde het Ministerie een departementale commissie inschakelen voor de kwalitatieve selectie waarin drie leden op voordracht van de Raad voor de Kunst zitting zouden hebben, een ambtenaar en een financieel deskundige. Uiteindelijk is toch nadat het 'Besluit Rentesubsidieregeling' al in werking was de Raad voor de Kunst ingeschakeld. Deze kon het niet nalaten zijn irritatie over een en ander te uiten.

2. De wettelijke verplichting tot aanbetaling is vervallen per 25 oktober 1988. Een nieuwe wettelijke maatregel wordt dan van kracht waarin is opgenomen dat de verplichte kassastorting bij aankopen op krediet in het algemeen is komen te vervallen. Dit betekent dat afgezien kan worden van een aanbetalingspercentage van 20%. De overheid verwacht daardoor een tekort aan middelen voor de Rentesubsidieregeling kunstaankopen op grond van de verwachting dat het aantal kredietverzoeken zonder de verplichting tot aanbetalen aanmerkelijk zal toenemen. Daarom blijft in overleg met De Lage Landen de aanbetalingsprocedure van 20% gehandhaafd. Dit wordt door het Ministerie in een brief aan de galeriehouders medegedeeld. Overigens is De Lage Landen van mening dat van het afschaffen van de aanbetaling een drempelverlagende werking uit zou kunnen gaan.

3. Zowel van de zijde van de galleries als van de zijde van de kopers werd kritiek geleverd op het te hoge maandelijkse bedrag dat afgelost moest worden in een relatief te korte looptijd.

4. Overigens is Nederland het enige land waar geldleners centraal geregistreerd staan zowel naar hoeveelheid geld dat geleend is als naar moraliteit met betrekking tot afbetaling.

5. Er zijn galeriehouders die eigen afbetalingsregelingen kennen.

6. Volgens de informatie van De Lage Landen zijn er kopers - weliswaar weinig - die meer dan tien koopcontracten hebben lopen waarop zij moeten afbetalen.

7. Er is sprake geweest van het opzetten van dergelijke regelingen op milieugebied. Bijvoorbeeld de investering in milieuvriendelijke apparatuur rentevrij maken in de vorm van een overheidssubsidie. Geëffectueerd zijn deze ideeën echter (nog) niet, voorzover ik weet.

8. Als oorzaak voor die langzame start is door de galeriehouders de minder adequate reclamecampagne, die in het begin is gevoerd, genoemd. Uit correspondentie van het Ministerie blijkt dat men daar van mening was dat de galeriehouders in het begin te weinig reclame voor het toepassen van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen maakten.

9. Deze gegevens zijn beschikbaar gesteld door De Lage Landen

10. Bijvoorbeeld: iemand koopt een kunstwerk van f 30.000,- waarvan f 12.500,- via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen gefinancierd wordt en de rest contant betaald.

11. De Rentesubsidieregeling is in oktober 1984 aarzelend en in langzaam tempo van start gegaan; vandaar dat in dat jaar slechts weinig aankopen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zijn gedaan (zie noot 8).

12. De gegevens in de archieven van WVC en de Raad voor de Kunst over afvallers waren niet eenduidig en daardoor in dit totaaloverzicht niet te gebruiken.

13. Soms heeft dat te maken met het economisch rendement van de desbetreffende galerie. Het aantal verkopen is vaak niet zo hoog en is meestal ook niet de primaire reden om een galerie te voeren. De toelating wordt dan meer gezien als 'het horen bij de club'.

14. Omdat de informatie niet eenduidig was over een aantal galleries of ze nu eind 1984 of begin 1985 zijn toegelaten zijn de aantallen van 1984/1985 bij elkaar opgeteld.

15. Kolom B geeft de aantallen galleries die jaarlijks via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen verkocht hebben. Cumulatief is de kolom niet te gebruiken omdat het jaarcijfer telkens van inhoud verandert door nieuwkomers en afvallers waarover onvoldoende exacte informatie beschikbaar is.

16. *Toelatingsregeling Galleries 10 augustus 1984*. K/BK-U-22160, artikel 4+7

17. In 1984 bestond er een Commissie Rentesubsidieregeling BK, expliciet gericht op concrete advisering over toelating van de galleries tot de rentesubsidieregeling kunstaankopen en een Werkgroep Marktverruiming waarin de beleidsmatige advisering ten aanzien van marktverruimende maatregelen, met inbegrip van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, ressorteerde. In 1985 wordt deze omslachtige gang van zaken veranderd en één commissie voor het gehele terrein van marktverruimende maatregelen geformeerd

18. *Toelatingsregeling Galleries 10 augustus 1984*. K/BK-U-22160 artikel 1a.

19. Inschrijving bij de Kamer van Koophandel en de eis van minimaal vier dagen per week open voor het publiek kunnen gezien worden als toetsingsaspecten voor de professionaliteit van de desbetreffende galerie.

20. *Toelatingsregeling galleries 10 augustus 1984*. K/BK-U-22160 artikel 3

21. Idem

22. *Kriteria en beleid marktverruiming*, advies d.d. 12 juli 1986 van de Raad voor de Kunst; Informatiebulletin Raad voor de Kunst (1986) 17 nr. 4 p.22/23

23. Idem

24. Onder andere het beschikbaar stellen van meer subsidie hetgeen is gebeurd, de verlaging van het minimumbedrag hetgeen niet is gebeurd en een voorstel om galeriehouders die voor het eerst jonge kunstenaars brengen een subsidie te verstrekken. Hier was de Raad vanwege het risico van misbruik door galleries tegen. Bron: *Inrichting beoordelingswerkzaamheden in de komende tijd*, Den Haag 13 augustus 1987 WMR-87.2046/1 (Raad voor de Kunst)

25. Idem

26. K/BK U-55261 d.d. 23-11-1987

27. Idem

28. De Toelatingsregeling galleries is in 1986 reeds bijgesteld door het Ministerie van WVC. Op de eerste plaats moet een galerie om voor deelname aan de Rentesubsidieregeling in aanmerking te komen tenminste twee volle kalenderjaren gefunctioneerd hebben. De tweede wijziging betreft een verkorting van de aanvraagperiode van acht naar twee maanden. Het besluit waarin deze wijzigingen zijn vastgelegd is in bijlage 2 opgenomen.

29. *Besluit Toelatingsregeling Galleries*, Ministerie van WVC, 1990, artikel 1

30. In feite was die situatie er al: de Raad voor de Kunst is relatief soepel geweest met de toelating van 'galeries' tot de regeling. Wat te denken van instellingen als Amsterdams Beeldhouwers Collectief, Stichting Perspectief en ook galeries in combinatie met consultancies, kunstuitleen en dergelijke of Genootschappen als Genootschap Kunstliefde en Genootschap samenwerkende ambachtskunstenaars Pulchri Studio, Kunstcentrum De Boterhal, Kunstcentrum De Gele Rijder, Galerie Singer Museum, Vereniging Voorburgse kunstenaars etcetera.

31. *Nota Professionalisering Rentesubsidieregeling*, 23-5-1990 Ministerie van WVC.

32. *Toelichting bij Besluit Toelatingsregeling galeries*, Ministerie van WVC, 1990

33. *Toelichting bij Besluit Toelatingsregeling Galeries*, Ministerie van WVC, 1990, artikel 2

34. *Besluit Toelatingsregeling Galeries*, Ministerie van WVC, 1990.

35. Helaas gaf het Ministerie van WVC geen toestemming voor inzage in de samenstelling en herkomst van de consumenten van de Rentesubsidieregeling Kunstaankopen.

36. Zie bijvoorbeeld de Beleidsbrief Beeldende Kunst 1990 en de behandeling van die brief in de Tweede Kamer. Bron: *Kroniek Kunst en Parlement*, Boekmanstichting, mei 1992 (nog niet verschenen)

3. Effecten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen

De doelstellingen

Het bevorderen van de verkoop van kunst, inkomensvorming van kunstenaars en ondersteuning van de galleries zijn drie doelen van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. In hoofdstuk twee is geconcludeerd dat, afgaande op de cijfers, van enig succes ten aanzien van alle doelstellingen sprake lijkt. In dit hoofdstuk wordt dat succes genuanceerd. De omzetten van de galleries via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen worden gedifferentieerd naar inkomenscategorieën en naar spreiding van de galleries over de Nederlandse provincies, de vier grote steden en de Randstad. Vervolgens wordt van een groep van 37 galleries de 'normale' omzet vergeleken met de omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Ook wordt de inkomensvorming van kunstenaars via de Rentesubsidieregeling bekeken en een differentiatie gemaakt naar inkomenscategorieën. Tenslotte wordt een beeld gegeven van de kunstenaars van wie het werk door meerdere galleries wordt verkocht via de regeling.

Omzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Tabel 7a geeft een totaalbeeld van de omzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen van alle galleries in de periode 1984-1990, die gebruik hebben gemaakt van de regeling (196 over de gehele periode gezien) ingedeeld naar verschillende omzetcategorieën. Let wel: dit is het totaalbedrag niet nader gespecificeerd naar de jaren dat galleries van de regeling gebruik gemaakt hebben.¹ De tabel laat zien dat bijna de helft van de galleries over de gehele periode 1984-1990 een totaalomzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen heeft gehad hoger dan f 100.000,-² Iets meer dan 7% van de galleries had een totaalomzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen boven f 1.000.000,-

In tabel 7b worden de gemiddelde jaaromzetten van de galleries via de regeling aangegeven. De gemiddelde jaaromzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen verdubbelt ongeveer in de loop van de onderzochte periode.

Tabel 7a

Galerieomzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen 1984-1990

omzetcategorieën	absoluut aantal galeries	% van het totaal
meer dan 2.000.000	3	1.55
1.000.001 - 2.000.000	14	5.60
500.001 - 1.000.000	20	10.20
400.001 - 500.000	6	3.06
300.001 - 400.000	14	7.15
200.001 - 300.000	10	5.10
100.001 - 200.000	31	15.81
50.001 - 100.000	29	14.80
20.001 - 50.000	32	16.32
10.001 - 20.000	14	7.15
minder dan 10.000	26	13.26
TOTAAL	196	100 %

Bron: Ministerie van WVC

Tabel 7b

Gemiddelde jaaromzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen 1984-1990

	aantal galeries	gemiddeld verkoopbedrag per jaar	totaalbedrag aan verkopen per jaar
1984	24	8908,-	213.790,-
1985	67	46.298,-	3.101.981,-
1986	96	48.743,-	4.679.329,-
1987	115	67.557,-	7.769.166,-
1988	136	80.290,-	10.919.458,-
1989	144	90.076,-	12.971.071,-
1990	159	110.352,-	17.546.069,-

Bron: Ministerie van WVC

De omzetten, zoals die in tabel 7a en 7b genoemd zijn, zijn bruto omzetbedragen. Van dat bedrag is de helft of 60 procent bestemd voor de kunstenaars van wie werk via de regeling verkocht werd.³ De rest is provisie voor de galerie. Van die provisie moeten echter nog de kosten van de galerie voor exploitatie, promotie, drukwerk en dergelijke afgetrokken worden. Het zou mager gesteld zijn met het merendeel van de galeries indien zij alleen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen hun inkomen zouden moeten verwerven. Slechts een kleine

groep galeries zet, zoals uit het totaalbeeld van tabel 7a blijkt, in de periode 1984-1990 substantiële bedragen om via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen; voor de meerderheid zijn die bedragen gemiddeld tot marginaal. Tabel 7b, waarin de gemiddelde omzetten via de regeling zijn aangegeven, is in dat opzicht vertekenend omdat veel galeries een aanmerkelijk hogere of lagere jaaromzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen hebben. Uit de tabel valt wel duidelijk af te lezen dat de gemiddelde jaaromzet via de Rentesubsidieregeling meer dan verdubbelt in de onderzochte periode.

Verderop in dit hoofdstuk wordt ingegaan op de omzetten van een groep van 37 galeries en worden de totaalomzetten en de omzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen over vier jaar (1986-1989) vergeleken. Allereerst worden de vestigingsplaatsen van galeries in relatie gebracht tot de omzetten via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Spreiding

De totale omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1990 is ruim 57 miljoen gulden.⁴ Daarvan hebben de galeries in de vier grote steden bijna 26.5 miljoen gulden voor hun rekening genomen en die in de provincies meer dan 30 miljoen gulden. De tabellen 8 A, B en C geven de omzetten van de galeries, in aantallen uitgesplitst naar de provincies, de vier grote steden en de Randstad. Voor alle provincies geldt dat sprake is van een aanmerkelijke toename in het bedrag dat via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen aan kunstwerken is besteed in de loop van de onderzochte periode. In de meeste provincies en steden is echter ook het aantal galeries toegenomen. Dit was ook al uit tabel 1 naar voren gekomen.

Een derde deel (50) van het totaal aantal galeries dat gebruik heeft gemaakt van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1990, is gevestigd in Amsterdam. In die stad wordt ook het meeste geld omgezet, te weten ca. 15 miljoen gulden. Amsterdam zet de helft van het totaalbedrag dat in de Randstad wordt verkocht om. Den Haag en Rotterdam staan op de tweede en derde plaats met ruim 5 miljoen gulden omzet. De stad Utrecht heeft een omzet van ruim 1 miljoen gulden en is daarmee in vergelijking met de andere drie steden een uitschieter naar beneden. In totaal is er in de vier grote steden circa 26 miljoen gulden via de regeling omgezet. Daarvan neemt Amsterdam 55,5% voor haar rekening, Rotterdam 19,5%, Den Haag 20,5% en Utrecht 4,5%.

Van de totale omzet in de Randstad die circa 30 miljoen gulden bedraagt wordt slechts een bedrag van circa 4 miljoen gulden (10%) buiten de vier grote steden omgezet. Daarvan neemt Noord Holland ruim 2.5 miljoen gulden voor zijn rekening, Zuid Holland ruim 1 miljoen

Tabel 8A PROVINCIËS

Aantal galeries dat jaarlijks gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en hun jaarlijkse totaalomzet via de regeling

	DR		FR		GLD		GR	
1984	0	0	1	4.920	0	0	0	0
1986	0	0	3	39.500	3	105.522	1	114.935
1986	1	61.426	3	130.918	3	386.850	2	9.875
1984	1	85.530	3	151.800	6	236.135	6	259.210
1986	1	61.426	3	186.450	12	431.214	7	449.715
1987	1	84.835	4	246.563	13	874.051	5	404.280
1986	1	88.710	3	284.450	14	979.095	5	568.136
totaal		382.326		1.044.601		2.994.867		1.806.151
	L		NBR		NH*		O	
1984	1	3.800	6	62.010	0	0	0	0
1986	3	140.654	6	560.990	2	111.005	1	14.650
1986	5	171.344	10	1.263.244	3	182.215	2	40.900
1987	1	213.012	15	2.952.576	5	287.430	3	69.248
1985	7	552.731	15	3.468.166	7	460.739	3	79.563
1986	10	904.808	17	3.796.884	3	600.467	1	89.360
1990	13	912.810	10	4.820.407	6	964.360	3	179.650
totaal		2.899.159		16.924.277		2.606.216		473.371
	Z		U*		ZH*		TOTAAL PER JAAR	
1984	1	1.418	1	10.700	2	7.900	90.748	
1985	1	15.041	2	24.377	5	113.328	1.240.002	
1986	2	10.563	2	15.177	3	143.550	2.398.461	
1987	1	14.575	2	12.389	3	231.716	4.513.621	
1987	1	1.600	2	258.597	5	135.115	6.085.316	
1989	1	2.450	2	33.885	5	107.850	7.145.433	
1990	1	48.650	3	123.236	7	279.969	9.249.473	
totaal		94.297		478.361		1.019.428	30.723.054	

* exclusief Amsterdam, stad Utrecht, Den Haag en Rotterdam

Bron: Ministerie van WVC

Tabel 8B

Vier grote steden

Aantal galeriers dat jaarlijks gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, hun jaarlijkse totaalomzet via de regeling

	AMSTERDAM		ROTTERDAM		DEN HAAG	
	aantal galeriers	bedrag	aantal galeriers	bedrag	aantal galeriers	bedrag
1984	7	74.425	2	19.460	2	20.582
1990	27	1.204.259	9	288.393	4	338.931
1986	33	1.256.011	3	355.650	10	586.032
1987	39	1.807.328	7	526.775	10	768.642
1984	10	2.658.995	7	652.265	10	1.329.203
1984	10	2.858.037	9	1.465.195	10	1.197.816
1990	50	4.842.408	10	1.837.246	10	1.200.809
Totaal		14.701.463		5.144.984		5.442.015
	UTRECHT					
	aantal galeriers	bedrag	totaal per jaar			
1984	2	8.575	123.042			
1986	4	30.396	1.861.979			
1986	6	83.175	2.280.868			
1987	5	152.800	3.255.545			
1984	8	193.680	4.834.143			
1984	6	304.590	5.825.638			
1990	8	416.106	8.296.569			
Totaal		1.189.322	26.477.784			

Bron: Ministerie van WVC

Tabel 8C RANDSTAD

Aantal galeries dat jaarlijks gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en hun jaarlijkse totaalomzet via de regeling

	Noord-Holland		waarvan in Amsterdam		Zuid-Holland	
	aantal-gal.	aankoopbedrag	aantal gal.	aankoopbedrag	aantal gal.	aankoopbedrag
1984	7	74.425	7	74.425	8	47.942
1985	29	1.315.264	27	1.204.259	12	740.652
1986	36	1.438.226	33	1.256.011	21	1.085.232
1987	44	2.094.758	39	1.807.328	28	1.527.133
1988	59	3.119.734	48	2.658.995	28	2.116.583
1989	59	3.458.504	45	2.858.037	28	2.770.861
1990	59	5.806.768	59	4.842.408	28	3.318.024
totaal		17.307.679		14.701.463		11.606.427
	waarvan in Rotterdam		in Den Haag		Utrecht	
	aantal gal.	aankoopbedrag	aantal gal.	aankoopbedrag	aantal gal.	aankoopbedrag
1984	2	19.460	2	20.582	8	19.275
1985	3	288.393	7	338.931	8	54.773
1986	3	355.650	12	586.032	8	98.532
1987	7	526.775	10	768.642	7	165.189
1988	7	652.265	11	1.329.203	8	452.277
1989	3	1.465.195	11	1.197.816	8	338.475
1990	10	1.837.246	12	1.200.809	11	539.369
totaal		5.144.984		5.442.015		1.667.890
	waarvan in stad Utrecht		Totaal per jaar			
	aantal gal.	aankoopbedrag				
1984	2	8.575	141.642			
1985	7	30.396	2.110.689			
1986	6	83.175	2.621.990			
1987	5	152.800	3.787.080			
1988	7	193.680	5.688.594			
1989	6	304.590	6.567.840			
1990	8	416.106	9.664.161			
totaal		1.189.322	30.581.996			

Bron: Ministerie van WVC

gulden en Utrecht bijna een half miljoen gulden. Er zijn ook relatief weinig galeries gevestigd buiten de vier grote steden in de Randstad. In Noord Holland zijn dat er negen op een totaal van 59 galeries. In Zuid Holland zijn zeven van de 29 galeries buiten Den Haag en Rotterdam gevestigd en in Utrecht zijn drie van de 11 galeries buiten de stad Utrecht gevestigd. Tweederde deel van het totaal aantal galeries is in de Randstad gevestigd.

In de andere provincies zijn de verschillen in omzetten via de regeling en in aantallen galeries erg hoog. Flevoland heeft geen enkele galerie die gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling. In Drente maakt slechts één galerie gebruik van de regeling. De omzet per jaar is gemiddeld f 54.618,-⁵. Over de gehele periode is de omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen bijna 400.000 gulden. Alleen Zeeland komt daar onder met een totale omzet van nog geen 100.000 gulden. Ook daar is slechts één galerie actief (in 1986 twee). De gemiddelde jaaromzet is f 13.471,-. Friesland en Groningen komen tot omzetten van respectievelijk ruim 1 en bijna 2 miljoen gulden. Gemiddeld per jaar is dat respectievelijk f 149.228,- en f 258.021,- verdeeld over drie respectievelijk vijf galeries. De groei van het aantal galeries dat van de regeling gebruik maakt is met name in Groningen aanmerkelijk: van één galerie in 1985 tot vijf galeries in 1990. In beide provincies is sprake van een sterke toename van de omzet in tijd gezien: van bijna f 40.000 in 1985 tot bijna f 300.000,- in 1990 in Friesland en in Groningen van f 114.935,- in 1985 tot f 568.136,- in 1990. Deze ontwikkelingen zijn ook in Overijssel te constateren: in 1985 is er één galerie die gebruik maakt van de regeling; in 1990 zijn dat er vier. De jaaromzet stijgt van f 14.650,- in 1985 tot f 179.650,- in 1990. Het gemiddelde per jaar ligt op f 67.624,-. Als de omzet van het Noorden (Groningen, Friesland, Drente, Overijssel) bij elkaar opgeteld wordt is de totale omzet voor de periode 1984-1990 ruim 3.5 miljoen gulden. Ter vergelijking: ongeveer hetzelfde bedrag wordt omgezet door de galeries in de Randstad die buiten de vier grote steden gevestigd zijn.

Gelderland en Limburg hebben een soortgelijke ontwikkelingsgang. De totaalomzetten voor de periode 1984-1990 bedragen respectievelijk f 2.994.867,- en f 2.899.159,-. Gemiddeld is dat per jaar f 427.838,- en f 414.165,-. In Gelderland en Limburg maken in 1985 drie galeries gebruik van de Rentesubsidieregeling. In 1990 is het aantal galeries in beide provincies gegroeid tot respectievelijk 14 en 13.

Noord Brabant tenslotte is uitzonderlijk. Daar is in de periode 1984-1990 voor bijna 17 miljoen gulden omgezet. Dat betekent meer dan de totale omzet van de stad Amsterdam. Het aantal galeries dat die topomzet draagt is daarentegen veel kleiner dan in Amsterdam (19 versus 50). Het aantal galeries in Noord Brabant dat gebruik maakt van de regeling groeit van acht in 1985 tot 19 in 1990. De jaaromzet van de galeries is gemiddeld f 2.417.753,-. Het is

zeer opmerkelijk dat een provincie er in die mate uitspringt dat ze van de totale omzet van 57 miljoen gulden bijna 17 miljoen gulden (29,5%) voor haar rekening neemt. De oorzaak daarvan is gelegen in het feit dat in Noord Brabant een aantal zeer goed florerende geries/kunsthands herbergt, die merendeels al lang bestaan, een relatief hoge omzet hebben evenals een fikse omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. De drie galeries die in de hoogste categorie (meer dan 2 miljoen gulden) in Tabel 7a zijn opgenomen bevinden zich in Noord Brabant evenals de helft van de tweede categorie (omzet tussen 1 á 2 miljoen gulden).

Om te weten te komen welk percentage van het totaal aantal galeries (zie tabel 1) gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en hoe de verdeling van die galeries uitvalt in vier regio's Noord, Midden, Zuid, Randstad en de vier grote gemeenten is tabel 9 geconstrueerd.

Tabel 9

Spreading van het totaal aantal galeries in 1990 (tabel 1) in combinatie met het aantal galeries dat in 1990 van de Rentesubsidieregeling gebruik heeft gemaakt (tabel 8A/B).

1990	a totaal aantal galeries in Nederland volgens tabel 1	b aantal galeries dat gebruik maakt van de Rente- subsidieregeling volgens tabel 8A/B	c b als % van a
Noorden ⁶	34	13	26.5
Midden	42	14	33.3
Zuiden	61	33	54.1
Randstad	84	34	22.6
Amsterdam	112	50	44.6
Rotterdam	26	10	38.4
Den Haag	32	12	37.5
Utrecht	10	8	80

Bron: Galeriegids Kunstbeeld 1991/1992/ Ministerie van WVC

Uit de tabel komt naar voren dat in het Noorden en Midden van Nederland en in de Randstad tussen de 20% en de 33% van het totaal aantal aldaar gevestigde galeries van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen gebruik maakt. Voor het Zuiden en de vier grote steden ligt dat percentage rond de 40% á 50%. Voor Utrecht is dat percentage uitzonderlijk hoog, namelijk 80%. Waar deze verschillen vandaan komen is binnen het kader van deze studie niet te achterhalen.⁷

Omzetveranderingen

Van 37 galeries zijn de totale omzetgegevens in de periode 1986-1989 bestudeerd.⁸ Deze omzetgegevens zijn ontleend aan de opgaven van de galeries in de aanvraagformulieren voor de Toelatingsregeling galeries. Alle 37 galeries hebben gedurende de gehele periode werken verkocht via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en daarnaast ook nog hun 'gewone' omzet gehad.

Tabel 10 geeft een overzicht van de 37 galeries ingedeeld in verschillende inkomensklassen.

Tabel 10
Galerieomzetten van 37 galeries in de jaren 1986-1989

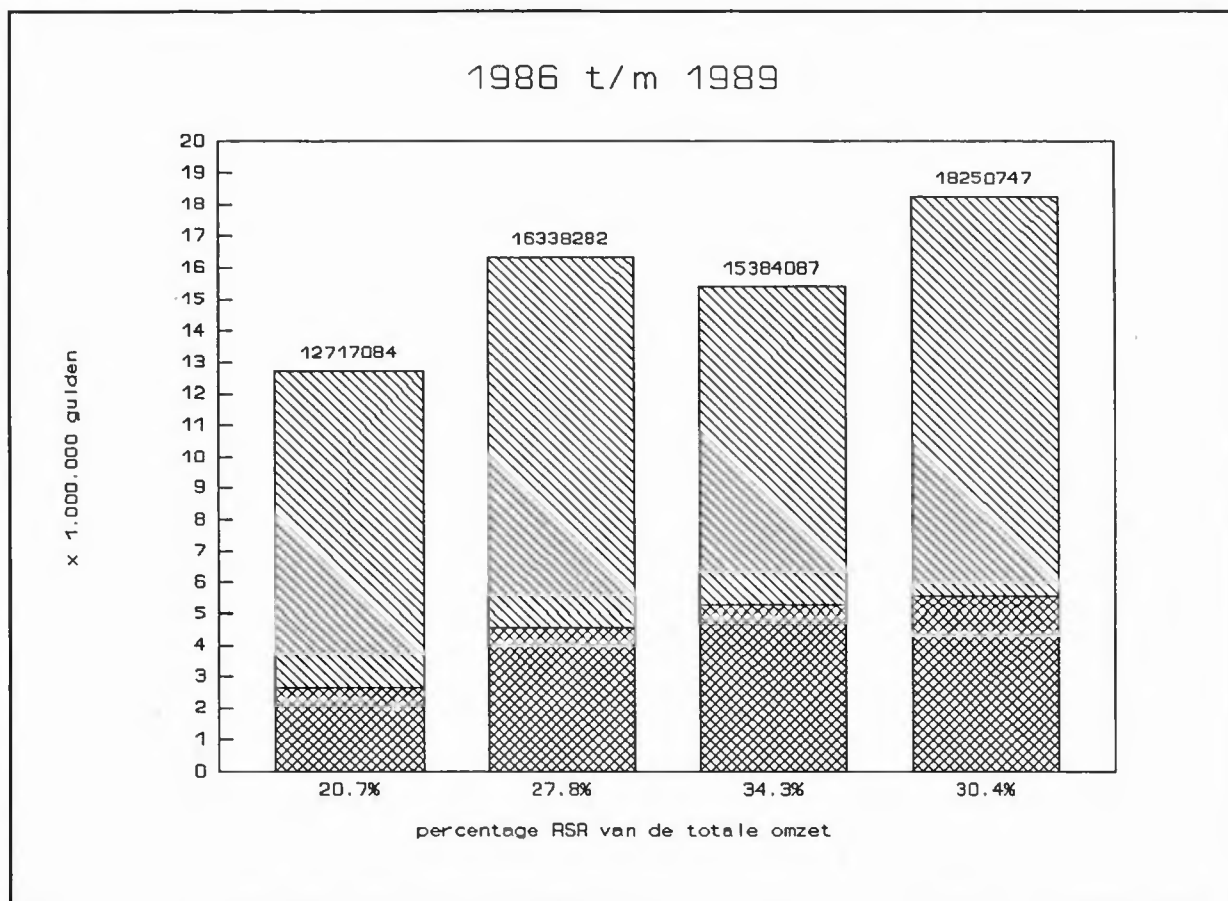
	1986	1987	1988	1989
0 - 100.000	8(21.6%)	7(18.9%)	8(21.6%)	8(21.6%)
100.001 - 250.000	13(35.1%)	11(29.7%)	12(32.4%)	8(21.6%)
250.001 - 500.000	8(21.6%)	8(21.6%)	9(24.3%)	12(32.4%)
500.001 - 750.000	3(8.1%)	2(5.4%)	2(5.4%)	3(8.1%)
750.001 - 1.000.000	3(8.1%)	5(13.5%)	3(8.1%)	3(8.1%)
meer dan 1.000.000	2(5.4%)	4(10.8%)	3(8.1%)	3(8.1%)

Bron: Ministerie van WVC

De totale jaaromzetten van de galeries vertonen een zeer wisselend beeld. Indien de galeries onderling vergeleken worden zijn de omzetverschillen relatief groot. Ook wanneer de jaaromzetten van één galerie in de onderzochte periode naast elkaar worden gezien zijn er soms aanmerkelijke verschillen. Er is in de onderzochte periode zowel sprake van een (soms substantiële) omzetstijging als van gelijkblijvende omzet of omzetzaling. Uit de tabel valt echter af te lezen dat het totaalbeeld in de loop van 1986-1989 relatief constant blijft. Er is een lichte afname te constateren in de omzetten in de inkomenscategorie 100.000-250.000 ten gunste van de categorie 250.000-500.000.

De omzetcijfers via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen vertonen evenals de totaalomzetten een wisselvallig beeld. Dat is zowel het geval wanneer de galeries onderling worden vergeleken als wanneer de jaaromzetten van één galerie met elkaar vergeleken worden. Soms is sprake van een stijgend bedrag aan verkopen via de Rentesubsidieregeling

kunstaankopen in de loop van de onderzochte periode. Soms ook fluctueren de jaarlijkse omzetbedragen via de regeling enorm en vallen nauwelijks te begrijpen toppen en dalen te constateren.

Staafdiagram 1

In staafdiagram 1 wordt per jaar een totaalbeeld van de omzetten gegeven van de 37 galleries, zowel de totaalomzetten als het percentage van die omzet via de Rentesubsidieregeling kunst-aankopen.⁹ In het diagram komt per jaar duidelijk het percentage van de regeling in de omzet naar voren. In 1986 is dat ruim 20% en in 1989 ruim 30%. Het percentage van de jaaromzet van alle galleries, dat via de Rentesubsidieregeling kunst-aankopen wordt verkocht, vertoont een stijging van 10%. Ook de totale omzet van de 37 galleries tezamen stijgt in de onderzochte periode, met uitzondering van 1988. In 1986 is de totale omzet ruim 12.5 miljoen gulden, in 1987 ruim 16 miljoen gulden, in 1988 ruim 15 miljoen gulden en in 1989 meer dan 18 miljoen gulden.

In tabel 11 worden de gemiddelde totale jaaromzetten van de 37 galeries gepresenteerd in combinatie met de gemiddelde jaaromzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Tabel 11
Gemiddelde totale jaaromzetten en gemiddelde omzetten via Rentesubsidieregeling kunstaankopen 1986-1989

	a totaal	b Rentesubsidieregeling	c b als % van a
1986	343.704	71.488	20.7
1987	441.575	123.094	27.8
1988	415.786	142.645	34.3
1989	493.263	150.153	30.4

Bron: Ministerie van WVC

Terwijl de gemiddelde omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de loop van de onderzochte periode verdubbelt, neemt de totaalomzet ongeveer toe met 30%.

Dat de Rentesubsidieregeling kunstaankopen externe financiële effecten heeft blijkt uit het totaalbeeld van tabel 11 en staafdiagram 1. In welke mate en op welke wijze die effecten marktverruimend van aard zijn is niet exact cijfermatig uit de beschikbare gegevens te halen. De verschillen in de cijfers van de afzonderlijke galeries zijn zo groot dat er nauwelijks herkenbare trends zijn aan te geven.

Indien getracht wordt de galeries globaal te typeren naar de mogelijke invloed die de Rentesubsidieregeling kunstaankopen op hun omzet heeft dan zou men kunnen stellen dat de meer gerenommeerde, reeds langer bestaande galeries/kunsthands niet echt 'vatbaar'lijken voor omzetsijging door de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Anderzijds lijkt een aantal gerenommeerde galeries door het bestaan van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen gevrijwaard van een omzetsdaling: de omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen groeit in de onderzochte periode; de totale omzet blijft gelijk.

Een aantal avantgarde galeries verkoopt relatief weinig. Per consequentie is ook het aantal verkopen via de regeling doorgaans niet zo hoog.¹⁰ De invloed van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen is hier waarschijnlijk gering.

De galeries waarbij zowel de totale omzet als de omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen lijkt te zijn gestegen zijn vaak gespecialiseerd in relatief gemakkelijk toegankelijk werk, figuratief (realistisch) werk, lyrische abstractie, cobra en post-cobrawerk. Vooral bij deze galeries lijkt de Rentesubsidieregeling kunstaankopen invloed te hebben op de

omzet. Dit gezelschap bestaat uit zowel een aantal 'gevestigde' galeries, dat gespecialiseerd is in dit soort werk, als uit een aantal 'nieuwkomers'.¹¹

inkomensvorming

Tabel 12 geeft aan hoeveel kunstenaars werk hebben verkocht via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1990 en de verdeling daarvan over verschillende inkomenscategoriën.

Tabel 12
Verdeling inkomens over aantallen kunstenaars over inkomenscategoriën over totaalinkomsten 1984-1990 via de Rentesubsidieregeling.¹²

inkomencategoriën	% kunstenaars van het totaal	absoluut aantal kunstenaars
0-1.000	21.9	480
1.001-5.000	43.26	944
5.001-10.000	13.15	287
10.001-20.000	9.25	202
20.001-50.000	7.19	157
50.000-100.000	2.88	63
100.001-200.000	1.51	33
200.001-500.000	0.45	10
500.001-1.000.000	0.18	4
meer dan 1.000.000	0.09	2
TOTAAL	100	2182

Bron: Ministerie van WVC

Het totaal aantal kunstenaars dat inkomen heeft vergaard via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1990 is 2182. Uit de tabel komt naar voren dat 1424 kunstenaars, twee derde deel van het totaal, van 1984-1990 inkomsten beneden de f 5.000,- hebben gehad via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Bijna 80% van het totaal aantal kunstenaars heeft voor f 10.000,- of minder via de regeling verkocht. Van de kunstenaars heeft 20% voor meer dan f 10.000,- via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen verkocht, waarvan circa 75% tussen de f 10.000,- en de f 50.000,- Een percentage van 5% van de kunstenaars heeft voor meer dan f 50.000,- verkocht via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Dat zijn totaal 112 kunstenaars. Meer dan de helft van hen heeft tussen de

f 50.000,- en f 100.000,- verdiend via de regeling. Het resterende deel, te weten 49 kunstenaars, heeft meer dan f 100.000,- omgezet. Let wel, dit zijn de totaalbedragen over de gehele periode 1984-1990: indien de bedragen die kunstenaars gemiddeld per jaar via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen omzetten worden berekend, dan ontstaat waarschijnlijk een ander beeld.¹³

Uit al deze cijfers komt naar voren dat via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen een kleine groep kunstenaars een aanmerkelijk inkomen verwerft. Voor de overgrote meerderheid van de kunstenaars is de inkomensvorming via de regeling marginaal te noemen.

Representatie van kunstenaars door galeries

Er is relatief weinig bekend over de verhouding tussen galeriehouders en kunstenaars. Werken galeries met veel kunstenaars tegelijkertijd of juist met een kleine groep kunstenaars die ze vergaand vertegenwoordigen? Hoe verlopen de contacten met kunstenaars, wordt er op contractbasis gewerkt?

(Uit de interviews met galeriehouders komt naar voren dat er zeer uiteenlopende relaties tussen kunstenaars en galeries zijn en dat omgangsvormen variëren van intensieve vertegenwoordiging van de kunstenaar door de galerie tot in- en verkoop van kunst via derden.¹⁴ Het zou te ver voeren om in dit kader op deze zaken in te gaan. Wel wordt hier geregistreerd of kunstenaars werk via één of via meerdere galeries verkopen.

Het bestand aan kunstenaars, dat via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen werk heeft verkocht, is daartoe doorgelicht op het aantal galeries dat hun werk verkoopt. Een en ander leidde tot tabel 13.

Tabel 13

Aantallen kunstenaars wier werk via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1990 via twee of meer galeries is verkocht

	absoluut aantal kunstenaars	%
1 galerie	1544	70.76
2 galeries	358	16.40
3 galeries	148	6.78
4 galeries	65	2.97
5 of meer galeries	67	3.07
TOTAAL	2182	100%

Bron: Ministerie van WVC

Tabel 13 geeft inzicht in de aantallen kunstenaars van wie werk door meerdere galeries wordt

verkocht. Het werk van de meerderheid van de kunstenaars is door één galerie verkocht. Ruim 86% van de kunstenaars heeft via een of twee galleries werk verkocht. De overige 14% van de kunstenaars verkoopt werk via drie of meer galleries. Dat betreft in totaal bijna 300 kunstenaars. Iets meer dan 2% van het totaal aantal kunstenaars (45) heeft via meer dan vijf galleries werk verkocht. Van 11 kunstenaars is werk verkocht via meer dan tien galleries. Slechts een kleine groep kunstenaars wordt via veel galleries verkocht. Het feit dat kunstenaars via meerdere galleries verkocht worden betekent niet altijd dat zij allemaal hoog scoren op de 'inkomenshiërarchie'(tabel 12) van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, al is dat wel vaak het geval.

Uit de interviews met galleries blijkt dat de mate en inhoud van de 'vertegenwoordiging' van kunstenaars door galleries zeer uiteenlopend kan zijn. Er zijn kunstenaars die een sterke binding hebben met één galerie en via deze galerie al hun werk verkopen. Er zijn ook kunstenaars die met meerdere galleries tegelijkertijd werken. Soms zijn er in dit geval rechtstreekse contacten tussen kunstenaar en galerie, soms lopen de contacten met andere galleries via de 'hoofdgalerie' die de zaken met de andere galleries afhandelt en een percentage van de verkoop via die galleries ontvangt. Ook zijn er kunstenaars die op min of meer gelijkwaardige basis met meerdere galleries werken. Tenslotte zijn er kunstenaars die geen rechtstreekse banden hebben met de galerie die hun werk verkoopt: het werk wordt door de galerie gekocht op veilingen of via de kunsthandel.

Wie de meeste zeggenschap heeft ten aanzien van de voorwaarden waaronder die verschillende verbindingen tussen kunstenaars en galleries (moeten) functioneren hangt af van de status en de reputatie van de galerie en van de kunstenaar. Persoonlijke contacten tussen kunstenaars en galeriehouders alsook binnen deze 'partijen' spelen eveneens een belangrijke rol.

Specialisatie op een bepaald terrein, bijvoorbeeld figuratief (realistisch) werk, leidt tot vertegenwoordiging van dezelfde kunstenaars door bepaalde, telkens terugkerende, conglomeraten van galleries.

(Welke kunstenaars worden door meerdere galleries verkocht - via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen?)

Het is vooral 'waardevaste' kunst van 'waardevaste', vaak iets oudere, kunstenaars die via veel galleries wordt verkocht. Cobra/post cobra is goed vertegenwoordigd, evenals relatief gemakkelijk toegankelijke kunst, hetzij lyrisch abstract, hetzij figuratief-realistisch. Wat de Cobra-kunstenaars betreft valt op, dat zeer uiteenlopende galleries met diverse specialisaties werken van deze kunstenaars verkopen.¹⁵

De naamsbekendheid van de kunstenaars, de relatief grote bekendheid van het publiek met het werk en de status ervan zijn zo hoog dat de vraag en verkoopkansen navenant hoog zijn.

Opvallend is daarnaast dat een aantal relatief onbekende of regionaal bekende kunstenaars door meerdere galleries, vaak in een bepaalde regio gevestigd, worden verkocht.

(Indien de kunstenaars, wier werk bij meerdere galleries verkocht wordt, vergeleken worden met de 'top van het museumcircuit' gemeten naar de verkopen via een beleidsinstrument als de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea, dan blijkt dat nog geen tien kunstenaars zowel via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen als de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling 'goed' verkopen.)¹⁶ Er lijkt dan ook sprake, wat de 'top' betreft, van twee grotendeels verschillende circuits met slechts een minimale overlap. Helaas kregen wij geen toestemming van het Ministerie om de namen van de kunstenaars die door veel galleries worden verkocht te publiceren. Daardoor had een veelzeggende vergelijking kunnen ontstaan met de lijst van kunstenaars die door veel musea zijn aangekocht (zie bijlage 4).

De vergelijking wijst er op dat de kunstenaars die in de galleries - via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen - het meest succesvol zijn, in meerderheid niet dezelfde zijn als de kunstenaars die in het museumcircuit 'in de top' staan. Dat zou kunnen betekenen dat de particuliere vraag naar kunst een geheel andere is dan de vraag vanuit de musea.

De kunstenaars die staan op de lijst 'top' aankopen van de musea zijn in grote lijnen te karakteriseren als 'waardevast' vaak in combinatie met een zekere mate van vernieuwing en originaliteit. Ook is het werk niet altijd even gemakkelijk toegankelijk. De 'Rentesubsidiekunstenaars' die door veel galleries worden verkocht zijn doorgaans ook 'waardevast'. Hun werk wordt daarnaast gekenmerkt door een relatief grote toegankelijkheid voor een minder gespecialiseerd publiek.

Conclusie

Circa 30% van de galleries die gebruik hebben gemaakt van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen hebben in de periode 1984-1990 totaal meer dan f 200.000 omgezet via de regeling. Een kleine groep galleries (14) heeft een relatief flinke omzet (meer dan 1 miljoen gulden) gehad via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de periode 1984-1990.

Het grootste deel van de totale omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen wordt omgezet door galleries in Amsterdam en in de provincie Noord Brabant, respectievelijk 15 miljoen en 17 miljoen gulden. Galleries in Rotterdam en Den Haag hebben een omzet van meer dan 5 miljoen gulden gehad en de stad Utrecht 1 miljoen gulden. De omzetten van de galleries, via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, in de overige provincies lopen in omvang zeer uiteen. In Drente, Overijssel en Zeeland hebben alle galleries tezamen in de periode 1984-1990

minder dan 1 miljoen gulden omgezet via de regeling. Voor de galleries in Friesland, Gelderland, Groningen, Limburg, Noord Holland, Utrecht, Zuid Holland ligt het omzetbedrag via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in dezelfde periode tussen de 1 miljoen en 3 miljoen gulden. In de Randstad wordt buiten de vier grote steden relatief weinig via de regeling omgezet.

Van een selectie van 37 galleries is de totaalomzet in de periode 1986-1989 gezien in relatie tot de omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. In de loop van die periode neemt het percentage verkopen via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen (als deel van de jaarlijkse totaalomzet) met 10% toe: van circa 20% in 1986 tot circa 30% in 1989. Het is moeilijk exacte cijfers te geven van de effecten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen op de totale omzetten van de galleries. Bij een aantal galleries is sprake van een omzetsijging die soms aanmerkelijk is. Bij andere galleries is de omzet gelijk gebleven of gedaald.

Een grote groep kunstenaars heeft in de periode 1984-1990 een inkomen genoten door verkopen van kunstwerken via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Van deze kunstenaars heeft de meerderheid een klein inkomen via de regeling vergaard. Een kleine minderheid van de kunstenaars heeft een relatief hoog tot zeer hoog inkomen vergaard via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Van een kleine groep kunstenaars is het werk in de periode 1984-1990 verkocht via een (groot) aantal galleries. Indien die groep kunstenaars wordt vergeleken met de kunstenaars die, via een beleidsinstrument gericht op aankopen door musea, door veel musea worden aangekocht, blijkt dat er weinig overlap is tussen beide 'circuits'. Deze situatie zou er op kunnen wijzen dat de particuliere vraag - via de galleries - naar beeldende kunst een geheel andere inhoud heeft dan de 'museumvraag'. De toegankelijkheid van het desbetreffende werk lijkt daarbij een belangrijke rol te spelen.

Wat is er nu terechtgekomen van de doelstellingen van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen te weten het bevorderen van het aankopen van kunst, de bijdrage aan de inkomensvorming van kunstenaars en ondersteuning van galleries:

Zeker is dat via de regeling in de periode 1984-1990 voor 57 miljoen gulden kunst is verkocht; waarschijnlijk zou er indien de regeling niet bestond minder zijn verkocht. Van die 57 miljoen gulden is ongeveer de helft ten goede gekomen aan de galleries en de helft aan de kunstenaars. Echter een relatief klein deel van de galleries (32 %) en een nog kleiner deel van de kunstenaars (ruim 2%) heeft via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in de onderzochte periode inkomen genoten die de f 100.000,- te boven gaan.

Noten:

1. De gegevens geven alleen maar een totaalbeeld; een andere pretentie hebben ze niet. Conclusies moeten dan ook in dat perspectief gezien worden.
2. 1984-1985 zijn als één jaar genomen.
3. 50% provisie is gewoonte maar ook 40% of soms een derde deel van de verkoopprijs. Vaak is dat afhankelijk van de status van de galerie en ook wel van de aard van het contact en de afspraken tussen kunstenaar en galerie.
4. Van dat totaalbedrag is bijna 75% (ca. 42.500.000 gulden) gefinancierd via de Rente-subsidieregeling kunstaankopen.
5. De eerste twee jaar van het bestaan van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen maakte geen enkele galerie in Drente gebruik van de regeling.
6. Voor de regio-indeling zie tabel 1.
7. Het zou te maken kunnen hebben met enerzijds de kwaliteitstoets van de Raad voor de Kunst en anderzijds het kwaliteitsniveau van de al daar gevestigde galleries maar het zou zeer speculatief zijn om op basis van de beschikbare gegevens dergelijke conclusies te trekken.
8. Van de andere galleries zijn de financiële gegevens zoals die zijn opgegeven in de toelatingsaanvragen (B formulieren) niet te gebruiken omdat ze niet of onvolledig zijn ingevuld. Eigenlijk is het curieus dat de cijfers in zo gebrekkige mate op het Ministerie van WVC aanwezig waren. Immers een van de formele toelatingsvoorwaarden tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen was inzage in de omzetgegevens van de desbetreffende galerie. Daarnaast zijn de omzetcijfers onbruikbaar indien de galleries pas laat tot de regeling zijn toegelaten omdat de vergelijkingsperiode dan te kort is. De gegevens van de 37 galleries over de omzetten berusten op hun eigen opgaven zoals opgenomen in de aanvragen voor de toelating tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Hoewel de selectie van de galleries op zeer pragmatische gronden tot stand is gekomen kan staande worden gehouden dat deze groep van 37 galleries een redelijke dwarsdoorsnede geeft van de galleries die van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen gebruik maken qua verschillen in omzetten, vestigingsplaats, tijdstip van bestaan, specialisatie etcetera.
9. Deze opgaven zijn door de galleries verstrekt bij de aanvragen voor toelating tot de regeling. Op die formulieren moet de omzet van de afgelopen jaren aangegeven worden. Als deze gegevens vergeleken worden met de omzetten via de Rentesubsidieregeling ontstaat somtijds een curieus beeld. De verhoudingen tussen de totaalomzetten en de omzetten via de Rentesubsidieregeling zijn zodanig dat de omzet via de regeling soms meer is dan de totale omzet in het desbetreffend jaar. Waartoe deze verschillen te herleiden zijn is niet geheel duidelijk. Een factor zou kunnen zijn dat de galleries niet echt nauwkeurig zijn geweest met de opgaven van hun inkomsten.
10. Het is niet te achterhalen hoe groot die invloed is; er zijn galleries die vooral werk verkopen dat duurder is dan het maximum-financieringsbedrag. Anderzijds blijkt uit contracten dat er ook leningen voor werken worden afgesloten met immense aanbetalingsbedragen.
11. Staafdiagram 1 kan gebruikt worden als handvat om een ruwe schatting te maken van de omvang van het marktaandeel van de galleries die gebruik maken van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Aangenomen wordt dat de 37 galleries waarvan de omzetten ter inzage waren een zekere representativiteit bezitten ten aanzien van het totale galeriebestand. In 1986 vormen zij ongeveer een derde deel van het totaal aantal galleries dat gebruik maakt van de Rentesub-

sidiereregeling kunstaankopen. In 1987 is dat bijna een vierde deel, in 1988 iets meer dan een vierde deel en in 1989 een vijfde deel.

Voor de berekening van de totaalomzet van alle galeries die gebruik maken van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zou dan minimaal drie maal de in het staafdiagram genoemde jaaromzet en maximaal vier maal die omzet genomen kunnen worden. Echter omdat een percentage van de galeries niet of nauwelijks via de Rentesubsidieregeling verkoopt, is het beter om uit te gaan van een minimum dat gebaseerd is op een verdubbeling en een maximum dat uitgaat van drie maal de omzet van het desbetreffende jaar. Indien die berekening wordt uitgevoerd dan zou dat betekenen dat in de jaren 1986 t/m 1989 grofweg sprake is van een totaalomzet tussen de f 25.000.000 en de f 35.000.000 in 1986, tussen f 32.000.000 en de 48.000.000 in 1987, ongeveer hetzelfde in 1988 en tussen de f 36.000.000 en de f 54.000.000 in 1989. Let wel, dit betreft alleen die galeries die van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen gebruik mogen maken. Deze schatting ligt aanmerkelijk hoger dan de recent voor 1990 gemaakte schatting van Management Consultants Leyer & Weerstra in een onderzoek naar de markt voor beeldende kunst in opdracht van het Ministerie van WVC. Daarin wordt het totale bedrag dat alle Nederlandse galeries omzetten geschat op 16 á 44 miljoen gulden per jaar. Leyer & Weerstra *Beeldende kunst in markt en beleid, vooronderzoek in het kader van advisering over een bureau voor marktverruiming en exportbevordering*. Amsterdam, september 1991, p.36

12. Voor deze tabel zijn twee gegevensbestanden handmatig doorgewerkt. Er is een aantal kunstenaars buiten beschouwing moeten blijven vanwege administratieve onduidelijkheid of het vermoeden van dubbeltellingen en dergelijke. Dit is echter niet meer dan 1% . In die 1% waren geen hoge bedragen opgenomen dus de eventuele invloed op de tabel zou niet noemenswaardig zijn. Voorts is bij de totale verkoopbedragen van de galeries telkens standaard uitgegaan van 50 % als honorarium voor de kunstenaars. Een aantal galeries keert echter 60% van het aankoopbedrag aan de kunstenaar uit en een zeer klein aantal galeries brengt eenderde deel van het aankoopbedrag als commissie in rekening.

13. Deze middeling zou alleen maar zin hebben indien er een representatief aantal kunstenaars zou zijn dat in alle onderzochte jaren werk via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zou hebben verkocht. Grof geschat betreft dit minder dan 10% van het totaal aantal kunstenaars.

14. In de interviews die met galeriehouders ten behoeve van dit onderzoek gehouden zijn waren de meesten zeer bereidwillig een 'kijkje in hun keuken' te geven, mits het niet over financiële zaken ging.

15. Waarschijnlijk is hier meestal geen sprake van rechtstreekse contacten tussen galerie en kunstenaar maar van inkoop via veiling of handel van werk dat (al lang) uit handen van de desbetreffende kunstenaar is.

16. In het kader van de Tijdelijke aankoopsubsidiereregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea kunnen musea voor hedendaagse kunst jaarlijks aankopen doen aanvullend op hun eigen budget/collectie. Het functioneren van de regeling is onderzocht in T. Gubbels *Kwaliteit te koop, een evaluatie van de Tijdelijke aankoopsubsidiereregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea 1984-1987*. Amsterdam, Boekmanstichting, 1991.

4. KWALITEIT, PROFESSIONALITEIT EN MARKTORIENTATIE

De Rentesubsidieregeling kunstaankopen is een subsidie aan consumenten.¹ Naast hen hebben ook kunstenaars en galleries financieel profijt van de regeling. Datzelfde geldt min of meer ook voor de financieringsmaatschappij.² Als zodanig levert de Rentesubsidieregeling kunstaankopen voor deze partijen vooral profijt en slechts mineure problemen op.³

Knelpunten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zijn vooral geconcentreerd op de gebrekkig gebleken regelgeving en de niet geheel duidelijk geformuleerde verwachtingen en ideeën van het beleid en de adviseurs ten aanzien van de partijen (met name kunstenaars en galleries) aan wie de regeling op welke wijze ten goede moet komen.

Hier wordt op grond van interviews (galleries, een beleidsambtenaar, een bankemployee en twee adviseurs) en correspondentie tussen het Ministerie van WVC en de Raad voor de Kunst een beeld geschetst van de betrokken partijen en hun attitude ten opzichte van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Op grond van die typering worden de knelpunten aan de orde gesteld. Zij weerspiegelen vooral de spanningsverhouding, die het gehele beeldende kunstbeleid vanaf 1984 in meerdere of mindere mate kenmerkt, tussen de gelijktijdige kwaliteits- en marktorientatie van het beleid. Die dubbele oriëntatie brengt voor alle betrokken partijen onduidelijkheden en fricties met zich mee.

WVC

In bestuurlijk, organisatorisch, juridisch en financieel opzicht is het Ministerie van WVC verantwoordelijk voor de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Ook de administratieve verwerking van de aanvragen voor de Toelatingsregeling galleries ligt in zijn handen: het Ministerie verricht daarmee een veelheid aan uiteenlopende taken.

Bij aanvang van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in 1984 is de groeipotentie van de regeling onderschat. De relatief simpele regelgeving en soepele kwaliteitsbeoordeling door de Raad voor de Kunst keren zich daardoor tegen henzelf: een (te) groot aantal galleries krijgt toegang tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Met name uit het oogpunt van kostenbeheersing is ingrijpen op den duur onvermijdelijk. De voor de hand liggende mogelijkheid is dan een striktere selectie van galleries. In eerste instantie is dat een zaak voor de Raad voor de Kunst: aanscherping van de criteria voor toelating van galleries tot de regeling. Echter de formele wijzigingen in de toelatingsregeling, die in het tweede hoofdstuk behandeld zijn, kunnen ook gezien worden als stappen in dit beheersingsproces. Ook de bureaucratische beheersing van de Rentesubsidieregeling is door de enorme groei van de regeling een probleem geworden. De oplossing daarvan is nu, in 1992, gezocht in (ambtelijke) verzelfstandiging van

de Rentesubsidieregeling kunstaankopen - binnen het Ministerie - in een Stichting Kunstaankopen. De verantwoordelijke beleidsambtenaar, die met een administratief apparaat in de stichting is ondergebracht, moet vooral de controle ten aanzien van de met ingang van 1992 aangescherpte Rentesubsidieregeling kunstaankopen uitoefenen.

Een belangrijk knelpunt is dus de kostenbeheersing: de vraag om gebruik te (kunnen) maken van de regeling legt tegen het eind van de jaren tachtig een steeds sterkere druk op de financiële middelen van het Ministerie van WVC, bestemd voor rentesubsidie. In het begin was het jaarlijks beschikbare bedrag 1 á 1,5 miljoen gulden. Anno 1991 is dat 3 á 4 miljoen gulden per jaar terwijl het aantal aanvragen van galeries om in aanmerking te komen voor de regeling, en parallel daaraan het aantal contracten, nog steeds toeneemt. De beheersing van de kosten speelt ook een rol naar de kwaliteitsselectie van galeries toe. Verscherping van toelatingseisen, zowel in kwalitatief als in professioneel opzicht, spreekt boekdelen: het kwaliteitsargument en het financiële argument liggen erg dicht bij elkaar.

Tenslotte: het daadwerkelijke marktverruimend effect van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen heeft het Ministerie vanaf het begin grote zorg gebaad. In financieel opzicht is sprake van succes. Maar het blijft de vraag of de markt door het bestaan van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen daadwerkelijk verruimd is. Ook dit onderzoek kan daar niet definitief uitsluitsel over geven omdat de beschikbare gegevens daarvoor te beperkt zijn. Echter ook zonder kennis over het marktverruimend effect van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en ondanks de aanscherping van de toelating van de galeries zijn de knelpunten en twijfels ten aanzien van de effecten van de regeling van zodanige aard dat het Ministerie bezig is aan een heroverweging met betrekking tot het instrumentarium van de regeling. Een en ander ook in het licht van de consequenties die het opengaan van de Europese grenzen in 1993 met zich mee zal brengen. Er worden contacten gelegd met buitenlandse overheden om te polsen of deze belangstelling hebben voor het uitvoeren en subsidiëren van een dergelijke regeling. Het is dan de bedoeling de regeling op basis van internationale uitwisseling in EG-verband te laten functioneren. Hoe een en ander zijn beslag krijgt is nog onduidelijk. Het zal nog wel even duren voor deze plannen geëffectueerd kunnen en zullen worden.

De Raad voor de Kunst

De kunstinhoudelijke toets van de galeries die toegelaten worden tot de regeling is uitbesteed aan de Raad voor de Kunst. Bij de vergaderingen van de Raad voor de Kunst, waarin de aanvragen aan de orde komen, is een waarnemer van het Ministerie aanwezig. Vanaf het begin van het bestaan van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen wordt de toelating van de galeries

door de Werkgroep Marktverruiming van de Raad voor de Kunst beoordeeld. Behalve de concrete jaarlijkse advisering over de toe te laten galeries verstrekt de Raad telkenmale een beleidsadvies aan het Ministerie, waarin de praktische en beleidsmatige knelpunten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen worden aangeduid.⁴

Het belang van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen acht de Raad vooral gelegen in 'het bevorderen van een breed en pluriform aanbod via het totaal van de tot de regeling toegelaten galeries: geografisch gespreid en gevarieerd naar kunstenaars en kunststijlen'. Dit citaat is te vinden in het eerste advies van de Raad voor de Kunst over de Rentesubsidieregeling kunstaankopen uit 1984 en is een passage die, zoals later blijkt, wringt. 'Breed en pluriform' kan in een gespannen verhouding verkeren met 'kwalitatief hoogwaardig'. De eerste paar jaar is de Raad, analoog aan de beginselen breedte en pluriformiteit, relatief soepel in het hanteren van het kwaliteitscriterium. Dat verandert als de toeloop van de galeries en het beroep op de financiële middelen gaandeweg groter wordt. Door ruimhartige oordeelsvorming in het begin, maakt een aantal galeries gebruik van de regeling dat er, naar het oordeel van de Raad, bij nader inzien beter buiten had kunnen blijven. Maar die toelating schept precedënten. Nieuwe galeries hebben zich, toen zij op kwaliteitsgronden niet toegelaten werden, via de AROB-rechter beroepen op het kwaliteitsniveau dat door die soepele hantering van het kwaliteitscriterium ontstaan is. Op een gegeven moment is de Raad zich van deze ontwikkeling bewust en voert begrippen in als de 'onderkant van de kwaliteit' om aan te geven dat in een aantal gevallen galeries tot de regeling zijn toegelaten die eigenlijk kwalitatief onder de maat zijn. Door de ontstane jurisprudentie moet de Raad in zijn oordeelsvorming zeer zorgvuldig formuleren. Alleen het 'zuivere' kwaliteitsoordeel - het kwaliteitsoordeel dat is gebaseerd op deskundigheid van de Raad voor de Kunst - is voor de AROB rechter niet voor discussie vatbaar.

De oplossing is ook een kwestie van terminologie. Begrippen als 'breed' en 'pluriform' worden vervangen door de 'juiste' of 'goede' groep kunstenaars en galeries. Daarmee oordeelt de Raad voor de Kunst expliciet - hetgeen tevoren impliciet het geval was - vanuit een kwaliteitshiërarchie!

De ideeën daarover luiden als volgt. Er is een bestand aan galeries waarvan de Raad vindt dat het kwalitatief verantwoord functioneert. Er wordt gesproken over verschillende galeriecircuiten die hiërarchisch op de kwaliteitsladder geplaatst worden: de top van die hiërarchie staat niet ter discussie voor wat betreft het gebruik van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, de 'lagere' regionen echter wel.⁵

Er worden door de Raad twee circuits van galeries onderscheiden, elk met eigen verdiensten, maar ook eigen normen: het topcircuit van avantgarde (met prijzen die het maximumbedrag van de regeling te boven gaan) waarvan de kwaliteit boven elke twijfel verheven is en een

tweede circuit met een minder pretentieuze maar wel een eigen kwaliteit. Dit tweede circuit maakt verreweg het meeste gebruik van de regeling, exposeert toegankelijker kunst en is daardoor laagdrempeliger dan het eerste circuit.⁶

Aan de 'onderkant' van dit circuit bevindt zich een aantal galeries waarvan de kwaliteit (van het programma) als twijfelachtig wordt geafficheerd. Vaak is het zo dat een galerie altijd wel een paar aanvaardbare kunstenaars volgens de kwaliteitsnorm van de Raad voor de Kunst vertegenwoordigt; zij verkeren echter vaak in het gezelschap van kunstenaars die niet aan de norm voldoen.

Een probleem is dat de Raad het hiërarchisch kwaliteitscriterium, waarmee naar de galeries gekeken wordt, te weinig expliciteert. Hij voert daarentegen het intersubjectieve oordeel van deskundigen aan als een legitieme norm. Indien echter het onderscheid in verschillende circuits kan worden gemaakt, dan moet toch ook aangegeven kunnen worden op grond waarvan die indeling wordt gemaakt en welke kenmerken die circuits vertonen in termen van kwaliteitsaanduidingen.

Ook de herkomst en achtergrond van de leden van de Werkgroep Marktverruiming van de Raad voor de Kunst spelen in bovengenoemde dilemma's een rol. De deskundigen worden vooral gerecruteerd uit de beroepsgroepen kunsthistorici en conservatoren. Van de personen die op dit moment deel uit maken van de Werkgroep Marktverruiming - die uit 7 á 8 personen bestaat - is een relatief groot aandeel museumconservator en/of kunsthistoricus. Eén kunstenaar maakt deel uit van de Werkgroep. Deze samenstelling heeft invloed op het kwaliteitsoordeel. De leden van de commissie bevinden zich immers aan de 'bovenkant van de kwaliteit' waardoor de beoordeling geheid vastloopt op de 'onderkant van de kwaliteit': de kwaliteitsbeoordeling struikelt steeds over de tegenstelling tussen het landelijke, museale kwaliteitsniveau, waarop de beoordeling zich richt en waar de Raad voor de Kunst in eerste instantie ook op gericht wil zijn - en de kwaliteit die door een deel van de galeries gerepresenteerd wordt en die dan in de ogen van de Raad voor de Kunst onvoldoende is.

Galleries

Terwijl overheid en adviseurs 'worstelen' met de adequate toepassing en regelgeving, zijn de galeries voor beleid en regelgeving aangaand de Rentesubsidieregeling kunstaankopen van hen afhankelijk. Zij profiteren van de regeling maar hebben geen invloed op beleid of selectie tenzij in negatieve zin: het idee dat er te veel 'verkeerde' galeries gebruik maken van de Rentesubsidieregeling is reden voor frictie in en aanpassing van het beleid.

Hieronder wordt getracht in kort bestek een beeld te geven van het galeriebestel in Nederland

in de jaren tachtig. Ook wordt een typering gemaakt van soorten galeries teneinde de bovengenoemde worsteling enig reliëf te verschaffen.⁷

Zoals in tabel 1 reeds is aangegeven is het aantal galeries dat zich richt op hedendaagse kunst van 1970-1990 enorm toegenomen.⁸ Van de ruim vierhonderd galeries die in deze tabel opgenomen zijn mag iets minder dan de helft gebruik maken van de rentesubsidieregeling. In principe kan iedereen een galerie beginnen. Diploma's, vestigingsvergunningen en dergelijke zijn niet nodig. Kunsthistorische kennis is een pré maar ook niet echt nodig. Het aanbod van kunstenaars die bij een galerie willen exposeren gaat de vraag gigantisch te boven. Dat betekent dat galeriehouders een belangrijke en relatief machtige positie ten opzichte van kunstenaars bekleden. Alleen voor zeer succesvolle kunstenaars geldt het omgekeerde.

Bram Kempers heeft in 'De macht van de markt' een indeling gemaakt in de Nederlandse kunstmarkt vanuit het perspectief van kunstenaars. Hij maakt een vijfdeling in prijs en prestige en hij onderscheidt een aantal categorieën kunstenaars, te weten: de internationale elite, de nationale top, een middensegment, een basis en het grensgebied tussen professionele en amateuristische kunstbeoefening. Hij stelt dat de mobiliteit tussen de verschillende segmenten vrij gering is, dat de relaties tussen kunstenaars, kopers en bemiddelaars hechter zijn dan die tussen de verschillende lagen en dat de uitwisseling van diensten, geld, goederen en kennis tussen deze groepen zich binnen de segmenten vooral op leden van de eigen, naar status en inkomen herkenbare groep, richt.⁹ Vanuit het perspectief van de kunstenaars en kopers gezien is deze optiek adequaat; indien de 'hiërarchie' echter gezien wordt vanuit de galeries, dan wordt de vijfdeling enigzins doorsneden.

Indien deze vijfdeling wordt toegepast op galeries dan blijkt dat Nederland weinig galeries kent die internationale betekenis hebben. Er is wel een klein aantal galeries dat ambities in die richting heeft en probeert om een internationale positie te creëren, (door bijvoorbeeld deel te nemen aan internationale beurzen en door buitenlandse kunstenaars in het programma op te nemen.) Nieuwe kunststromingen, stijlen en trends geven een zekere dynamiek aan de galeries in dit echelon; dat geldt vooral voor de laatste decennia. Men heeft het idee of in ieder geval de pretentie 'de avant garde van het moment' te vertegenwoordigen. Deze ontwikkelingen verlopen vaak generatiegewijs en lopen parallel aan het op de voorgrond raken van bepaalde (groepen) kunstenaars. Vaak is de avant garde galerie het kristallisatiepunt van een groep kunstenaars, critici en kunsthistorici, verzamelaars en conservatoren. Kopers zijn musea en (grote) verzamelaars. Puissant rijk worden deze galeriehouders meestal niet. 'Rijkdom' wordt hier eerder gegoten in termen van de kwaliteit en de kwantiteit van de connecties in het circuit.

Een andere kleine groep galleries kan getypeerd worden door haar relatief lange bestaan. Ze hebben - mede daardoor - een duidelijke herkenbaarheid naar buiten toe, een programma waarin regelmatig dezelfde, vaak reeds gevestigde kunstenaars uit de nationale top terugkomen en waarin nauwelijks ruimte is voor nieuwkomers. De galerie wordt bezocht door een relatief vaste kring van liefhebbers/kopers. De status van de galerie is door het langdurige bestaan en het programma hoog. Vaak wordt in dit segment een kunsthandel gecombineerd met een galerie en is er sprake van redelijke inkomsten uit de galerie. Dat laatste hoeft overigens niet altijd het geval te zijn. Kopers zijn musea en meer of minder reguliere verzamelaars.

Deze beide 'groepen' galleries worden meestal beschouwd als de 'topgalleries' van Nederland. Zij vertegenwoordigen een deel van de in Nederland toonaangevend kunstenaars.

Daarnaast zijn er galleries waar commerciële motieven gepaard gaan met relatief gemakkelijk toegankelijke kunst of een bepaald specialisme. Deze galleries hebben soms een relatief gespecialiseerde vaste klantenkring. Behalve de toegankelijkheid van de kunst is een ander verschil met de bovengenoemde 'salon van de avantgarde' dat de klandizie niet zo zeer door de gezamenlijke professie en (kunsthistorische) kennis lijkt te worden gekenschetst. Met name in de regio kan ook de plek in het kunstliefhebberscircuit of de notabelenhierarchie - die beiden vaak lokaal of regionaal van aard zijn - een rol spelen.

Behalve genoemde groepen is er nog een grote groep galleries die zeer verschillend van aard en ambitie is en waarin de onderste drie kunstenaarsgeledingen, die Kempers onderscheidt, door elkaar heen lopen. De galleries vertonen een enorme diversiteit aan ruimte, ambities, soorten kunst en stijlen en kunstenaars die zij vertegenwoordigen, wijze van vertegenwoordiging van kunstenaars, niveau van professionaliteit, bedrijfsmatige aanpak, tentoonstellingsbeleid, kwaliteit, mentaliteit, persoonlijkheid en achtergrond van de galeriehouder, attitude ten opzichte van klanten en kunstenaars.

Gemeenschappelijke kenmerken die min of meer voor de hele bedrijfstak gelden zijn de volgende. Er is weinig sprake van saamhorigheidsgevoel of onderlinge solidariteit. Galeriehouders spreken vaak over arrogantie, concurrentie en jaloezie binnen hun beroepsgroep. De neiging tot samenwerking, bijvoorbeeld in de vorm van een branche organisatie, is vrij gering. Vaak wordt gewag gemaakt van de individualistische opstelling van de galeriehouder en de onontkoombaarheid daarvan. Enkelen zijn enthousiast over het Verenigingsverband maar vrij algemeen wordt het beroep als zeer solitair gezien: er is maar weinig ruimte voor solidariteit en de aandacht richt zich voornamelijk op de 'eigen' kunst, kunstenaars en kopers.¹⁰ Over het algemeen hebben galeriehouders een zeer sterke binding met hun programma. Hun

achtergrond heeft daar vaak mee te maken. Velen verzamelen zelf of zijn als verzamelaar begonnen of hebben (van huis uit) in hun naaste omgeving met kunst en vooral kunstenaars te maken (gehad). Hoe moeizaam ze over geld, praten zo enthousiast en open zijn ze over hun expositieprogramma en over de kunstenaars die ze vertegenwoordigen. Hier ligt meestal de belangrijkste drijfveer voor de galerie. Er zijn natuurlijk nuanceverschillen. Er is ook een minderheid van galeries waarbij de eerste drijfveer voor de bedrijfsvoering een commerciële is.

Indien wordt gekeken naar de galeries die het meest profiteren van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen dan is de conclusie dat daar niet de galeries voor de 'avant garde' en ook niet de 'nationale top' bij zitten maar een aantal galeries dat zich aan de rand daarvan bevindt en vaak gekenmerkt wordt door de combinatie kunsthandel/galerie. Een andere 'groep' galeries die aanmerkelijk hoog scoort via de Rentesubsidieregeling is te typeren door het soort werk dat wordt verkocht. Dat werk is over het algemeen voor een grotere groep mensen toegankelijk. Dat kan figuratieve (realistische) kunst schilder- of beeldhouwkunst betreffen, maar ook lyrische abstractie of toegepaste kunst als keramiek of glas.

Hoe kijken de galeries aan tegen de rentesubsidieregeling?

Hoewel een groot aantal galeries afkerig is van (al te veel) overheidsbemoeienis, zijn alle ondervraagde galeries desgevraagd buitengewoon enthousiast over het bestaan van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Zij melden een positief effect en spreken over de drem-pelverlagende werking, het bespoedigende effect ten aanzien van de beslissing tot kopen en de psychologische doorslag die het bestaan van de regeling geeft aan potentiële kopers. Soms wordt onderscheid gemaakt tussen het gemak van de gespreide betaling en het financiële voordeel van de rentevergoeding. Gevraagd naar het omzetverhogende effect van de regeling lopen de antwoorden van de galeriehouders zeer uiteen. Bij enkele galeries is het effect op de omzet nihil. Echter 80 á 90 % van de galeriehouders spreekt van een omzetverhogend effect van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen.

Over het percentage van de omzetverhoging die is toe te schrijven aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, is men over het algemeen zeer vaag. De percentages die genoemd worden variëren van 3% van de omzet tot verdubbeling van de omzet. Een veel voorkomend percentage is 20 á 30% omzetstijging. De antwoorden op de vraag naar de verhouding tussen 'oude' en 'nieuwe' kopers die gebruik maken van de Rentesubsidieregeling levert soortgelijke informatie op. Ongeveer de helft van de galeries krijgt nieuwe kopers door het bestaan van de regeling, de andere helft verkoopt vooral aan reeds aanwezige kopers via de regeling. Wel is het zo dat 'oude' kopers iets gemakkelijker meer of duurder kopen.

Voor de meeste galleries is het statusaspect van de regeling nauwelijks van belang. Enkele galeriehouders vinden zelfs dat er teveel galleries worden toegelaten die kwalitatief niet aan de maat zijn waardoor van de Rentesubsidieregeling een statusverlagende werking uitgaat. Dat is in zekere zin ook logisch want het statusaspect van de regeling zou wel eens vooral van belang kunnen zijn voor galleries die niet in de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zitten en dat wel graag zouden willen.

Kwaliteit en professionaliteit

Er is een discrepantie tussen het kwaliteitsbegrip zoals dat door de Raad voor de Kunst wordt gehanteerd - en in navolging daarvan door het Ministerie van WVC - en zoals het begrip in de praktijk van de galleries functioneert. Bij de Raad voor de Kunst wordt het begrip steeds sterker gekoppeld aan de professionaliteit van de galleries en van de kunstenaars. Dat professionaliteitsbegrip wordt uitgelegd in termen van 'full time dedication' en heeft daarnaast betrekking op de kunstinhoudelijke programmering van de desbetreffende galleries. De kwaliteitsnorm waar van wordt uitgegaan is ontleend aan het 'hoogste kwaliteitsniveau' en leunt aan tegen de museale kwaliteitsnorm die op dit moment wordt gekenschetst door nadruk op vernieuwing, originaliteit, authenticiteit. Indien deze normering aan de Nederlandse galeriewereld wordt 'opgelegd', teneinde te kunnen bepalen of een galerie voor een subsidieregeling als de Rentesubsidieregeling kunstaankopen in aanmerking kan komen, dan moet vastgesteld worden dat slechts een klein deel van de Nederlandse galleries binnen die norm past.

De galleries in Nederland zijn zeer verschillend van aard. Het kwaliteitsbegrip is vanuit de galleries gezien een relatief begrip; iedere galerie is ervan overtuigd dat zij een kwalitatief hoogstaand produkt levert. Daarmee wordt het begrip lastig hanteerbaar. Een galerie kan hoge kwaliteit - volgens de standaarden van de Raad voor de Kunst - leveren en relatief weinig inkomsten daaruit verkrijgen. Een galerie kan weinig kwaliteit leveren en daar redelijk geld mee verdienen. Datzelfde geldt ook voor de professionaliteit. Weinig galleries zijn alleen gericht op commerciële motieven, hoewel bij sommige galleries de verkoopbaarheid van het werk wel een rol speelt. Een van de belangrijkste kenmerken van de galleriesector is echter de sterke binding met het programma en dat doorsnijdt de onderscheiden professionaliteits- én kwaliteitsgeledingen.

Bedrijfsvoeringen en -opvattingen verschillen, evenals de professionaliteit qua organisatie en de gerichtheid op kunstenaar en koper. Het scala loopt van zeer professioneel - in termen van presentatie op buitenlandse beurzen - tot enigszins amateuristisch beredderend als middelpunt van het sociaal artistiek verkeer tussen een kleine groep kunstenaars, liefhebbers en kopers.

Deze typologieën zijn echter niet altijd in overeenstemming met de kwaliteit van het programma en het niveau van inkomen. Er zijn galeriehouders die een redelijk tot goed inkomen verdienen en daartegenover staan de galleries die nauwelijks financieel rendement opleveren.

Professionaliteit en kwaliteit lopen in het galeriewezen sterk uiteen. De bedrijfstak vertoont bovendien een moeilijk grijpbare dynamiek. Indien de overheid wil vasthouden aan een strenge selectie gebaseerd op kwaliteit dan moet óf het kwaliteitsbegrip duidelijker geformuleerd worden, óf de subsidietoekenning op andere wijze worden geregeld.

De aanscherping van de Toelatingsregeling van de galleries, in casu het vasthouden aan en controleren van het jaarprogramma van de galleries en het aan banden leggen van de stockverkoop, is wellicht een stap die aangeeft welke van de twee richtingen het beleid zal gaan.

Conclusie

Meestal zijn galleries niet erg gesteld op al te veel bemoeienis met en van de overheid. De meeste galleries zijn echter zeer ingenomen met de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en spreken van positieve effecten op de omzet. De financiële effecten die genoemd worden verschillen zeer: een stijging van 3% van de omzet wordt genoemd, maar ook verdubbeling van de omzet. Over hoe die omzetstijging zich verhoudt tot het percentage 'nieuwe' kopers, worden eveneens verschillende aantallen genoemd. Echter vooral ook het immateriële effect van de regeling - drempelverlaging voor kopers om tot een kunstaankoop over te gaan - wordt zeer van belang geacht.

Vooraf voor de beleidsvoorbereiders en de adviseurs bergt de Rentesubsidieregeling kunstaankopen problemen in zich. De spanningsverhouding tussen de kostenbeheersing enerzijds en selectie van galleries die op grond van de kwaliteit van hun tentoonstellingsprogramma worden toegelaten tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen anderzijds, heeft geleid tot bijstellingen van de toelatingsregeling. Daarmee is echter de oorzaak van het probleem niet weggenomen.

Geen enkele galerie, zelfs niet de galerie die primair uitgaat van commerciële motieven, zal toegeven dat kwaliteit van het produkt geen uitgangspunt is of dat zij mindere kwaliteit leveren dan andere galleries. Dit subjectieve kwaliteitsbegrip, waarin de pluriformiteit van de galleries tot uitdrukking komt, botst met het (intersubjectieve) kwaliteitscriterium dat de Raad voor de Kunst als norm hanteert en dat is gespiegeld aan de landelijke, museale kwaliteit. Dit probleem kan, indien kwaliteit primair criterium moet blijven van dit marktverruimende beleidsinstrument, slechts worden opgelost door een nadere en strakkere definiëring van het

kwaliteitsbegrip. Een andere oplossing is te komen tot een (andere wijze van) subsidietoekenning waarbij de beleidsdoelstellingen en de doelgroep duidelijker, adequater en voor de praktijk bruikbaar op elkaar zijn afgestemd: voor het beleid een kwestie van een keuze.

Noten:

1. De Lage Landen heeft in opdracht van het Ministerie van WVC een in 1988 een kopersonderzoek uitgevoerd.

De belangrijkste resultaten van het onderzoek zijn als volgt:

In november 1988 zijn er iets meer dan 4000 contractanten. Maandelijks is er sprake van een groei met ca. 90 contracten. De meerderheid van de contractanten voldoen aan de volgende sociaal demografische kenmerken: middelbare leeftijd (bijna 65% is tussen 35 en 55 jaar); gehuwd of samenwonend (tweederde); in het bezit van een eigen huis (ca. 57%); werkzaam in het midden of hoger kader (94.1%); 1 à 2 keer modaal inkomen (66.4% verdient meer dan f 50.000,- bruto per jaar; 40% (van die 66.4%) meer dan f 60.000,- bruto);

Meer dan de helft van het aantal financieringen wordt verstrekt in de Randstad (Noord-Holland 20.9%, Zuid Holland 24.9% en Utrecht 6.9%) totaal 52.7%. Bijna eenderde deel daarvan wordt afgesloten in de vier grote steden met Amsterdam aan kop. Een op de zes contracten is afgesloten in Amsterdam. Utrecht valt op als uitschieter naar beneden. 47.3% wordt buiten de Randstad besteed. De provincie Noord Brabant is daarbinnen een opvallende uitschieter met 20,4% naar boven. Het gemiddelde netto financieringsbedrag bedraagt f 3.400,-. Iets minder dan 30% van de contractanten is vrouw.

Uit een interview met de Lage Landen anno 1991 blijkt dat het gemiddelde netto financieringsbedrag rond de 1500 gulden ligt. De meeste kopers (80%) hebben 1 à 2 contracten lopen. Een kleine groep heeft meerdere contracten tegelijk lopen.

Het afwijzingspercentage is relatief gering. Slechts 0.6% van de kopers die een financiering via de Rentesubsidieregeling willen afsluiten, wordt afgewezen.

In 1989 is in het kader van een Promotiemaand kunstaankopen die gehouden werd ten tijde van Kunstrai de regeling in een aantal opzichten versoepeld. Het bodembedrag is bijvoorbeeld verlaagd van f 1.000 naar f 500 gulden en het plafond van f 12.500 naar f 25.000 gulden. Er is extra publiciteit gemaakt.

De reden was dat uit de analyse van De Lage Landen van de kopers in 1988 was gebleken dat de publieksgroep die thans gebruik maakt van de Rentesubsidieregeling zich vooral bevindt in de inkomenscategorie tweemaal modaal en hoger.

Mede op grond van informatie door galeriehouders is de verwachting uitgesproken dat wellicht een grotere groep kopers gebruik zal maken van de regeling indien de entree daartoe vergemakkelijkt wordt door het bodembedrag te verlagen en het maximum te verhogen. De promotieactie wordt gebruikt als proefperiode om te onderzoeken of de verruimde regeling een dergelijk effect heeft.

De actie blijkt kwantitief een enorm succes is maar niet echt lucratief voor het gestelde doel: er is nauwelijks sprake van uitbreiding van de doelgroep: nieuwe kopers met een lager inkomen. Daarom wordt de oude situatie gehandhaafd.

2. De Lage landen is uiteraard zeer te spreken over de rentesubsidieregeling. De enorme groei in de afgelopen jaren spreekt boekdelen. De bank is ook enthousiast over de regeling als zodanig die past bij het marktmechanisme dat in hun ogen voor beeldende kunst evenzeer van toepassing is als voor andere producten: 'een markt is een markt' Vooral ook door het enorme financiële effect: een relatief geringe investering met groot financieel rendement is de subsidie, in de ogen van de bank, goed en adequaat besteed.

Van drie miljoen gulden subsidie worden ieder jaar 4000 tot 5000 personen gestimuleerd tot het aankopen van kunst en derhalve ook een ongeveer gelijk aantal kunstenaars tot het ontwikkelen van kunst. De Lage Landen is ervan overtuigd dat er nog een enorme groeipotentie in de regeling (verdubbeling of verdriedubbeling) zit mits de kwalitatieve selectie wat soepeler ter hand genomen wordt en de kring van galeries die toegelaten worden uitgebreid wordt. De Lage Landen ziet het vooral als een keuzeprobleem voor het beleid.

Indien de regeling is gericht op een grotere publieke toegankelijkheid zou verbreding van de regeling een mogelijkheid zijn die echter ten koste zou gaan van het kwaliteitscriterium. Een relatief strikte kwaliteitstoets houdt daarentegen beperking van de toepassing van de regeling

tot een kleine selecte doelgroep galleries, kopers en kunstenaars in waardoor het een vrij elitair gebeuren blijft, aldus De Lage landen. Als dat kwaliteitsprincipe hoog in het vaandel staat betekent dat impliciet een keuze voor toegankelijkheid van slechts een klein deel van het publiek.

De administratieve rompslomp die de regeling meebrengt zeker gezien de immense groei van het aantal contracten waarover in het algemeen nogal wat correspondentie met galerie en koper gevoerd moet worden is omslachtig voor de bank. De Lage Landen zou zich kunnen voorstellen dat er een instituut zou bestaan dat, relatief onafhankelijk bijvoorbeeld in stichtings- of verenigingsvorm deze administratie zou verwerken. Daarnaast zou, in hun ogen, ook beleidsuitvoering en de artistieke toetsing van de galleries voor deelname aan de regeling tot de taken van een dergelijk instituut kunnen behoren.

3. Er zijn ook kunstenaars die zich kritisch over de regeling uitlaten: Uit een onderzoek van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen, waarin een aantal kunstenaars werkend in diverse stromingen en stijlen is geïnterviewd, blijkt dat kunstenaars in zijn algemeenheid weinig bekend zijn met het marktverruimend beleid van de overheid en dus ook met de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Als oorzaak wordt daarvoor aangevoerd het gebrek aan vertrouwen in het huidige overheidsbeleid maar ook stelt men zich de vraag of de overheid ten principale wel in staat is tot marktverruiming. De overheid wordt met een zeker cynisme benaderd en van het beleid wordt gezegd 'dat zijn slechts kruimels' of 'druppels op een gloeiende plaat'

Ook de Beroepsvereniging van Beeldende Kunstenaars (BBK) heeft niet zo'n hoge pet op van de marktverruimende maatregelen van de overheid. Meer toegespitst op de Rentesubsidieregeling heeft de BBK de indruk dat slechts een zeer klein percentage beeldende kunstenaars baat heeft bij het bestaan van de regeling die daarnaast een aantal nadelige effecten voor kunstenaars heeft. Het is de vraag of deze opinies representatief zijn voor de meerderheid van de kunstenaarspopulatie.

4. Onder andere is de Raad van mening dat de bedragen waarvoor een lening afgesloten kan worden veranderd dienen te worden: het bodembedrag van f 10.000,- is te laag en het minimumbedrag van f 1000,- is te hoog; de Raad pleit ervoor om dit bedrag te verlagen tot f 500,-. Ook vindt de Raad het jammer dat groepen als studenten, uitkeringsgerechtigden, 65-plussers/pensioengerechtigden en dergelijke nauwelijks gebruik kunnen maken van de regeling en adviseert te bezien of er een speciale regeling mogelijk is voor deze groepen. Tenslotte wordt de mogelijkheid tot atelierverkoop met gebruikmaking van de Rentesubsidieregeling als wenselijk opgevoerd. Deze wijzigingen/aanvullingen op de Rentesubsidieregeling worden nagenoeg jaarlijks door de Raad voor de Kunst in zijn beleidsadvies opgenomen. Het Ministerie van WVC neemt echter geen enkel voorstel over met als respectievelijke argumenten: de verlaging van het minimumbedrag zou veel administratieve rompslomp met zich meebrengen en relatief hogere kosten; uitzonderingen op de Wet Consumptief Krediet zijn onmogelijk omdat controle- en sanctiemogelijkheden ontbreken; atelierverkoop zou in principe meer fraudegevoelig en oncontroleerbaar kunnen zijn en bovendien een grote weerzin bij galleries opwekken.

In zijn algemeenheid benadrukt de Raad telkenmale dat het marktaandeel van particulieren beter dan door welke subsidieregeling ook doorbelastingaftrek voor kunstkopers kan worden gerealiseerd onder het motto 'wat in diverse ons omringende landen gebruikelijk is, moet ook hier uitvoerbaar zijn'. De fiscale faciliteiten worden zelfs door de Raad gezien als 'de enige manier om de markt essentieel te verruimen'

5. Dat een dergelijk bestand aan galleries bestaat waarvan voor de Raad voor de Kunst vaststaat dat het in kwalitatief opzicht niet voor discussie vatbaar is blijkt uit een brief uit 1986 aan het Ministerie van WVC. In de brief wordt toestemming gevraagd om bij herbeoordeling die galleries waarvan (aan de deskundigen) algemeen bekend is dat ze kwalitatief van hoog niveau zijn niet telkens opnieuw beeldmateriaal te laten inzenden omdat toch bekend is wat hun

programma is.

6. *Evaluatie werkzaamheden werkgroep marktverruiming Raad voor de Kunst* BK 87.317/1 21 januari 1987

7. Als bron voor deze gegevens de interviews met galeriehouders gebruikt.

8. De cijfers zijn gebaseerd op de Galeriegids die het Tijdschrift Kunstbeeld jaarlijks samenstelt van de galeries in Nederland en België. Die opgave is gebaseerd op de galeries die informatie over hun tentoonstellingsprogramma aan Kunstbeeld toesturen. Voorzover ik dat kan overzien is het overzicht niet compleet maar zitten de belangrijkste er in ieder geval in.

9. B. Kempers 'De macht van de markt' In: *Kunst en beleid in Nederland* 3. Amsterdam, Boekmanstichting/ Van Gennep, 1988, p. 14/15

10. Een tiental jaar geleden bestond een Vereniging van Galeriehouders gericht op het samen organiseren van een Kunstbeurs. Na enige tijd was sprake van scheiding van geesten op grond van vermeende kwaliteitsverschillen. Sinds kort is er een nieuwe Vereniging van Galeriehouders die door slechts een deel van de galeries wordt gedragen. Een deel van de galeries is geen lid van de nieuwe vereniging en ook niet van plan dat te worden.

5. CONCLUSIES

De Rentesubsidieregeling kunstaankopen is bedoeld als marktverruimend beleidsinstrument en is onderdeel van het nieuwe beleidsinstrumentarium dat door het Ministerie van WVC sinds 1984 ontwikkeld is. Dat nieuwe beleid wordt gekenmerkt door nadruk op kwaliteit, produktgerichtheid en marktoriëntatie en kan gezien worden als een reactie op het beeldende kunstbeleid in de periode daarvoor. Een beleid dat gekenmerkt werd door ondersteuning van kunstenaars op grond van sociale én artistieke maatstaven via de BKR.

Doelstellingen van de Rentesubsidieregeling zijn het bevorderen van de verkoop van beeldende kunst en de verbetering van de inkomenspositie van beeldend kunstenaars. Nevendoel is de ondersteuning van galleries.

In 1990 was ruim 5% van de beeldende kunstbegroting beschikbaar voor marktverruiming. Meer dan drievierde deel daarvan werd uitgegeven aan de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Het aantal galleries dat gebruik maakt van de regeling vertoont een stijgende lijn evenals het aantal koopcontracten dat wordt afgesloten.

Indien het financiële succes wordt gedifferentieerd naar de verschillende doelstellingen van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, dan blijkt het verkoopbevorderende effect, in termen van een flinke stijging in de omzet via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen, aan een klein deel van de galleries ten goede te komen. Een belangrijk effect is daarnaast vooral te definiëren in termen van psychologische drempelverlaging. De verwerkelijking van de doelstelling 'ondersteuning van galleries' is dan ook ongelijk verdeeld over het galeriebestand. *

(De galleries die de meeste vruchten lijken te plukken van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen worden over het algemeen gekenmerkt door de volgende eigenschappen: een bedrijfsvoering gericht op de combinatie kunsthandel/galerie, een relatief lange bestaanstijd, specialisatie in toegankelijk werk zoals cobra/postcobra, figuratief (realistische) schilderkunst, figuratieve beeldhouwkunst, lyrische abstractie of toegepaste kunst als keramiek en glas en een jarenlange representatie van dezelfde kunstenaars die enige (nationale) bekendheid genieten. Diverse combinaties van al deze factoren komen ook voor. Galleries die zich vooral richten op de jong(st)e kunst verkopen relatief weinig via de Rentesubsidieregeling.)

Voor de doelstelling 'inkomensvorming van kunstenaars' geldt hetzelfde. Meer dan 2000 kunstenaars hebben werk via de Rentesubsidieregeling verkocht in de periode 1984-1990; echter een inkomensvormend effect van enige importantie is beperkt tot een klein deel van die kunstenaars.

Over de kunstenaars, van wie het werk het meest via de Rentesubsidieregeling wordt verkocht,

kan worden opgemerkt dat ze over het algemeen gespecialiseerd zijn in de hierboven genoemde soorten kunst of dat ze reeds een zekere status of erkenning hebben verworven. Die status kan zowel van regionaal niveau zijn als van (inter)nationaal niveau. Met dat laatste gaat meestal een zekere waardevastheid gepaard. De top der 'waardevasten' wordt door veel galleries verkocht.

Indien de kunstenaars die via veel galleries - via de Rentesubsidieregeling kunstaankopen - werk verkopen, worden vergeleken met de kunstenaars die door veel musea worden aangekocht dan blijkt dat er sprake is van een gescheiden circuit. Slechts een minimaal aantal kunstenaars is in beide circuits goed vertegenwoordigd. Dit zou er op kunnen wijzen dat de particuliere vraag een geheel andere is dan de 'museumvraag'. De toegankelijkheid van het desbetreffende werk lijkt daarbij een belangrijke rol te spelen.

De toename van de kosten van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen voor de overheid, twijfels ten aanzien van het kwaliteitsniveau van toegelaten galleries en vermoedens van grotendeels voorbijschieten van de beleidsdoelstellingen, leiden tot een steeds scherpere kwaliteitsselectie van galleries die tot de Rentesubsidieregeling kunstaankopen toegelaten worden. De integrale uitvoering van het 'zuivere' kwaliteitsbegrip wordt echter bemoeilijkt door de inmiddels - mede als gevolg van een te soepele toelatingsbeleid in het begin - ontstane (AROB)jurisprudentie, die de beoordeling van de toe te laten galleries tot een delicate aangelegenheid maakt.

De hiërarchische benadering van kwaliteit, die door de Raad voor de Kunst wordt toegepast, is moeilijk te rijmen met de marktorientatie van het beleid waarin verkoopbevordering en inkomensvorming van kunstenaars hun plaats hebben. De markt - in casu de galleries - vertoont een zodanige diversiteit aan professionaliteit en kwaliteit dat de kwaliteitsterminologie van de Raad voor de Kunst daar niet echt op past. Het subjectieve kwaliteitsbegrip (op verschillende kwaliteits- en professionaliteitsniveau's werkzaam) dat door de markt wordt gehanteerd is van een geheel andere orde dan het (intersubjectieve) kwaliteitsbegrip van de Raad voor de Kunst. Dat is immers vooral gespiegeld aan het 'hoogste' kwaliteitsniveau: museumkwaliteit. Daarmee ontstaat een welhaast onoplosbare discrepantie tussen de kwaliteitsbeginselen van de adviseurs - en het beleid - en de pluriforme kwaliteitsdifferentiatie van de markt. Indien de Raad voor de Kunst dat 'hoge' kwaliteitsbegrip wil handhaven is het noodzakelijk dit nader en scherper te definiëren. Die omschrijving dient zodanig te zijn dat duidelijk(er) is welke galleries om welke redenen uitgesloten worden van de Rentesubsidieregeling kunstaankopen en een duidelijk beeld ontstaat van de galleries die wel in dat kwaliteitsprincipe passen en van de redenen waarom ze daarin passen.

Wellicht dat de maatregelen die met ingang van 1992 van start gaan zoals het aanscherpen van de kwaliteitsselectie van galleries, maar ook het aan banden leggen van stockverkoop - en dus de controle van de overeenstemming van de verkopen met het jaarprogramma zoals dat door de galleries is opgegeven - effecten hebben op de beheersing van de groei in aantallen galleries en de toename van aankopen. Dan blijft het toch noodzakelijk het gehanteerde kwaliteitsbegrip nader te preciseren, vooral ook in relatie tot de beperkte groep galleries die de overheid blijkbaar met de Rentesubsidieregeling kunstaankopen wil bedienen en bereiken. Er moet dan wel duidelijk worden gemaakt wat met kwaliteit wordt bedoeld en dat betekent een (kustinhoudelijke) keuze en stellingname die tot nu toe achterwege zijn gebleven. Indien die keuze niet gemaakt wordt blijft de Rentesubsidieregeling kunstaankopen voor kopers, (een deel van de) kunstenaars en (een deel van de) galleries een groot succes. Gelet op de uitgangspunten van het beeldende kunstbeleid schiet de Rentesubsidieregeling kunstaankopen zijn doel echter grotendeels voorbij.

BIJLAGE 1

Leden werkgroep marktverruiming van de Raad voor de Kunst belast met de advisering voor de toelating van galeries voor de Rentesubsidieregeling

1984/85

C. v.d. Geer
R.C. Meitner
J. Ober
L. Schröder

1986

P.H.W.Th. Winters (voorzitter)
H. Driessen (vice voorzitter)
C. v.d. Geer
K.S. Levisson
J.W.F. Ober
T. Rijkhart de Voogd
mw. L. Schröder

1987

H. Driessen (voorzitter)
P.H.W.Th. Winters (vice voorzitter)
J. van Duinen
C. v.d. Geer
mw. drs. M. Hoogendonk
K.S. Levisson
J.W.W. Ober
T. Rijkhart de Voogd
mw. L. Schröder
mw. M. Vader
mw. drs. D. Wintgens

1988

H. Driessen (voorzitter)
J. van Duinen (vice voorzitter)
C. v.d. Geer
mw. drs. M. Hoogendonk
J.W.F. Ober
T. Rijkhart de Voogd
mw. L. Schröder
mw. M. Vader
mw. drs. D. Wintgens

1989 - augustus 1990

H. Driessen (voorzitter)
J. van Duinen (vice voorzitter)
C. v.d. Geer
mw. drs. M. Hoogendonk

J.F.W. Ober
T. Rijkhart de Voogd
mw. L. Schröder
mw. drs. D. Wintgens

september 1990 - augustus 1991

H. Driessen (voorzitter)
J. van Duinen (vice voorzitter)
mw. drs. I. Gevers
mw. drs. M. Hoogendonk
F. Kaiser
N. Kemps
mw. drs. D. Wintgens

Het secretariaat van de Werkgroep Marktverruiming werd gevoerd door de secretaris van de afdeling Beeldende Kunsten van de Raad voor de Kunst. Tot 1990 was dat mw. S. Jansen, vanaf die datum A. Mol.

BIJLAGE 2

TOELATINGSREGELING GALERIES

10 augustus 1984 K/BK-U-22160

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

Besluit

Artikel 1

In deze regeling wordt verstaan onder:

galerie: een voor het publiek toegankelijke ruimte waar op basis van een jaarprogramma wisselende tentoonstellingen plaatsvinden en waar kunstwerken van levende beeldende kunstenaars te koop worden aangeboden.

de minister: de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Artikel 2

De minister kan een galerie toelaten als verkooppunt voor de uitvoering van de tussen de minister en de financieringsmaatschappij de Lage Landen gesloten overeenkomst inzake de verstrekking van geldleningen ten behoeve van aankopen van werken van beeldende kunst.

Artikel 3

een galerie wordt slechts toegelaten als verkooppunt als bedoeld in artikel 2 indien:

- a. de galerie is ingeschreven in het register bij een kamer van koophandel en fabrieken;
- b. de galerie tenminste 4 dagen per week voor het publiek geopend is;
- c. de galerie jaarlijks een verslag opmaakt van de activiteiten over het afgelopen jaar;
- d. de continuïteit van de galerie voldoende gewaarborgd is;
- e. blijkens het jaarprogramma van de galerie over het komende jaar de tentoon te stellen werken voldoende kwaliteit bezitten.

Artikel 4

1. Een galerie kan éénmaal per jaar in de periode van 1 juli tot en met 1 augustus een aanvraag indienen voor toelating als bedoeld in artikel 2 door toezending van een volledig ingevuld aanvraagformulier. Dit aanvraagformulier bestaat uit een deel A en deel B. De gegevens verstrekt in deel B worden vertrouwelijk aan de overheid medegedeeld als gevolg waarvan geen informatie daaromtrent aan derden zal worden verstrekt.
2. In afwijking van het bepaalde in het eerste lid, dient de aanvraag in het jaar 1984 voor 1 september te zijn toegezonden.

Artikel 5

Over de aanvraag laat de minister zich adviseren door een onafhankelijke commissie van deskundigen ingesteld door de Raad voor de Kunst die daartoe beschikking krijgt over de gegevens, verstrekt in deel A van het aanvraagformulier.

Artikel 6

De minister beslist over een aanvraag voor toelating vóór 1 november van elk jaar.

Artikel 7

Een toelating als bedoeld in artikel 2 geldt twee jaar.

een galerie kan na afloop van deze termijn opnieuw toegelaten worden

Artikel 8

Indien blijkt dat de galerie bij de aanvraag als bedoeld in artikel 4, dan wel bij de aanvraag door een koper van een geldlening op grond van de tussen de minister en de financieringsmaatschappij de Lage Landen gesloten overeenkomst, gegevens heeft verstrekt waarvan de galerie wist dan wel behoorde te weten dat deze onjuist zijn dan wel in strijd zijn

met de voorwaarden van deze regeling of vorengenoemde overeenkomst, kan de minister de toelating als bedoeld in artikel 2 direct intrekken. Voor de hernieuwde toelating komt deze galerie niet meer in aanmerking.

Artikel 9

Deze regeling kan worden aangehaald als de Toelatingsregeling galleries.

Artikel 10

Dit besluit dat in de Nederlandse Staatscourant zal worden geplaatst treedt in werking met ingang van 20 augustus 1984.

De Minister voornoemd, a.i.

In 1986 worden enkele kleine wijzigingen in de Toelatingsregeling Galleries aangebracht die hieronder vermeld staan.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

Besluit,

In zijn besluit van 10 augustus 1984, kenmerk K/BK-U 22160, houdende de Toelatingsregeling galleries (stcrt.1984, nr.53, 15/3/85) worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1. Artikel 3 wordt aangevuld met een nieuw onderdeel f, luidend:
f.kan worden aangetoond dat de galerie tenminste twee volle kalenderjaren heeft gefunctioneerd, als bedoeld onder artikel 1.
2. Artikel 4 wordt gelezen:
Een galerie kan éénmaal per jaar in de periode van 1 juli tot en met 31 augustus een aanvraag danwel een hernieuwde aanvraag indienen voor toelating als bedoeld in artikel 2, door toezending van een volledig ingevuld aanvraagformulier overeenkomstig het als bijlage bij dit besluit gevoegde model.
Dit aanvraagformulier bestaat uit een deel A en deel B. De gegevens verstrekt in deel B worden vertrouwelijk aan de overheid medegedeeld als gevolg waarvan geen informatie daaromtrent aan derden zal worden verstrekt.
3. De toelichting bij het aanvraagformulier voor toelating van galleries aan te vullen op punt A.II.1 met:
Deze informatie dient met beelddocumentatie te zijn onderbouwd dat na beoordeling door de Raad voor de Kunst aan de aanvrager zal worden teruggezonden.
4. Dit besluit wordt in de Nederlandse Staatscourant geplaatst.

de Minister voornoemd,
namens deze,

Het hoofd van de afdeling Beeldende Kunsten en Bouwkunst,

(mevr. drs.V.F. Blotkamp-de Roos)

BIJLAGE 3

TOELATINGSREGELING GALERIES

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

Gehoord de Raad voor de Kunst, advies van 15 november 1989, WMR-89.736/4

Besluit:

Artikel 1

In deze regeling wordt verstaan onder:

galerie: een professionele economisch zelfstandig functionerende en voor het publiek vrij toegankelijke ruimte waar met als belangrijkste activiteit op basis van een jaarprogramma aaneensluitende wisselende tentoonstellingen plaatsvinden met tot doel het verkopen van werk van beeldende kunstenaars, en/of vormgevers en/of architecten.

tentoonstellingen: voor tentoonstellingen van werk van vormgevers geldt dat minimaal acht werken worden gepresenteerd, met tot doel het geven van inzicht in vormopvattingen van een bepaalde vormgever, groep vormgevers of met betrekking tot een bepaald soort product.

de minister: de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Artikel 2

1. De minister kan gehoord de Raad voor de Kunst een galerie toelaten als verkooppunt voor de uitvoering van de tussen de minister en de financieringsmaatschappij gesloten overeenkomst inzake de verstrekking van geldleningen ten behoeve van aankopen van een werkstuk op het gebied van de beeldende kunst, de bouwkunst of de vormgeving, verder te noemen: Rentesubsidieregeling. Deze regeling is als bijlage aan dit besluit toegevoegd.

2. Uitsluitend kunstwerken van in Nederland woonachtig zijnde kunstenaars, die aantoonbaar in enig jaarprogramma door middel van een tentoonstelling door de betreffende galerie zijn gepresenteerd, kunnen met gebruikmaking van de rentesubsidieregeling worden verkocht.

Artikel 3

Een galerie wordt slechts toegelaten als verkooppunt als bedoeld in artikel 2 indien:

- a. de galerie is ingeschreven in het register van een Kamer van Koophandel en Fabrieken;
- b. de galerie tenminste 4 dagen per week voor het publiek geopend is;
- c. de galerie jaarlijks een verslag opmaakt van de activiteiten over het afgelopen jaar;
- d. de continuïteit van de galerie voldoende gewaarborgd is, d.w.z. dat het totale jaarprogramma conform de voorstellen waarop de beoordeling door de Raad voor de Kunst mede was gebaseerd, wordt uitgevoerd;
- e. blijkt het jaarprogramma van de galerie voor het komende jaar alsmede blijkt het uitgevoerde programma van het afgelopen jaar en het programma van het lopende jaar de tentoonstellingen van de galerie naar het oordeel van de Raad voor de Kunst van voldoende kwaliteit getuigen;
- f. kan worden aangetoond aan de hand van de inschrijving bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken dat de galerie tenminste twee volle kalenderjaren heeft gefunctioneerd, als bedoeld in artikel 1.
- g. indien naar het oordeel van de Minister, gehoord de Raad voor de Kunst, het beheer van de galerie op professionele wijze plaatsvindt.

Artikel 4

1. Een galerie kan éénmaal per jaar in de periode van 1 april tot en met 15 juli een

gedocumenteerde aanvraag indienen voor toelating als bedoeld in artikel 2 door toezending van een volledig ingevuld door de Minister verstrekt aanvraagformulier. De aanvraag dient met beelddocumentatie te zijn onderbouwd die na beoordeling door de Raad voor de Kunst aan de aanvrager zal worden teruggezonden.

Artikel 5

De minister beslist over een aanvraag voor toelating vóór 15 november van elk jaar en doet van deze beslissing schriftelijk mededeling aan de galerie die een aanvraag heeft ingediend.

Artikel 6

Een toelating als bedoeld in artikel 2 geldt twee jaar, beginnend op de eerste januari van het jaar volgend op het jaar waarin de aanvraag is ingediend. Een galerie kan na afloop van deze termijn opnieuw voor een periode van twee jaar toegelaten worden.

Artikel 7

Indien blijkt dat de galerie bij de aanvraag als bedoeld in artikel 4, dan wel bij aanvraag door een koper van een geldlening op grond van de tussen de minister en de financieringsmaatschappij de Lage Landen gesloten overeenkomst, gegevens heeft verstrekt waarvan de galerie wist dan wel behoorde te weten dat deze onjuist zijn dan wel in strijd zijn met de voorwaarden van deze regeling of vorengenoemde overeenkomst, kan de minister de toelating als bedoeld in artikel 2 direct intrekken. Voor hernieuwde toelating komt deze galerie niet meer in aanmerking.

Artikel 8

Deze regeling kan worden aangehaald als de Toelatingsregeling galleries.

Artikel 9

Het besluit van 10 augustus 1984 (15 maart 1985, St.crt.nr.53); en van 4 februari 1986 wordt ingetrokken.

Artikel 10

Dit besluit dat in de Nederlandse Staatscourant zal worden geplaatst treedt in werking met ingang van 1 januari 1992.

Rijswijk, 30 april 1990.

De Minister voornoemd,

drs. H. d'Ancona

BIJLAGE 4

Lijst van kunstenaars wier werk in de periode 1984-1989 via de Tijdelijke aankoop-subsidieregeling moderne kunst ten behoeve van musea is verkocht.

Abma, H
Akkerman, B
Armando
Assem, M.v.d.
Bakker, G.
Bogaard, B.
Boonstra, R.
Broeck, F.v.d.
Brouwn, S.
Buisman, S.
Claassen, J.
Colton, A.
Constant
Daniëls, R.
Dibbets, J.
Dieleman, P.
Dijk, P. v.
Dirkx, P.
Dumas, M.
Elk, G. v.
Ende, J. v.d.
Fortuyn O'Brien
Freymuth, A.
Geest, A. v.
Greavenitz, G.
Gudmundsson, S.
Haanstra, J.
Heiden, C. v.d.
Henderikse, J.
Heyden, J.C.J. v.d.
Koningsbruggen, R. v.
Kop, D. v.d.
Kryzanowski, M.
Kuypers, T.
Laken, B.
Lataster, G.
Leeuwen, P. v.
Lucassen, R.
Mol, P.L.
Molin, L.
Nolte, T.
Pallandt, C. v.
Pol, J. v.d.
Rajlich, T.
Roeland, J.
Rogge, C.
Roothaan, S.
Schabracq, A.
Schoonhoven, J.
Schouten, L.
Schouten, M.

Slot, J. v. 't
Smits, K.
Stoop, P.
Struycken, P.
Tajiri, S.
Vaal, E. de
Verdijk, G.
Verhoef, T.
Verkerk, E.
Verwey, K.
Villevoye, R.
Visch, H.
Visser, C.
Vries, A. de
Vroegindewey, L.
Westerik, C.

BIJLAGE 5

Lijst met geïnterviewde galeries

Galerie Aan de Kippenlijn Lunteren
Galerie Aelbrecht Rotterdam
Galerie Akinci Amsterdam
Galerie Paul Andriesse
Galerie Art & Project
Galerie Beeld en Aambeeld Enschede
Amsterdams Beeldhouwers Kollektief
Galerie De Beerenburgh Eck en Wiel
Galerie Van den Berg Den Bosch
Galerie Bramhka Zaandam
Galerie Collection d'art
Galerie Delta Rotterdam
Galerie Rob van den Doel Den Haag
Galerie Eewal Leeuwarden
Galerie van Esch Eindhoven
Galerie Espace Amsterdam
Galerie De Fiets Delft
Galerie Flatland Utrecht
Galerie Gamma Amsterdam
Galerie van Gelder Amsterdam
Haagsche Kunstkring Den Haag
Galerie Hamer Amsterdam
Holland Art gallery Eindhoven
Galerie Hüsstege Den Bosch
Galerie L'idee Zoetermeer
Galerie Imago Amsterdam
Galerie Jas Utrecht
Galerie Jurka
KCB Bergen
Galerie Van Kranendonk Den Haag
Galerie Van Krimpen Rotterdam
Genootschap kunstliefde Utrecht
Galerie Lange Emmen
Galerie Lingbeek Arnhem
Galerie The Living Room Amsterdam
Galerie Marzee Nijmegen
Galerie Mokum Amsterdam
Galerie Muysers Tilburg
Galerie Naber Groningen
Galerie De Nieuwe Weg Doorn
Galerie Nouvelles Images Den Haag
Galerie Onrust Amsterdam
Galerie Petit Amsterdam
Galerie Polder Borne
Printshop Amsterdam
Galerie Ra Amsterdam
Galerie Raaymakers Grubbenvorst
Galerie Ram Rotterdam
Galerie van Rijsbergen Rotterdam
Galerie Seasons Den Haag
Galerie De Sluis Amsterdam
Galerie Louise Smit Amsterdam
Steendrukkerij Amsterdam
Galerie Steltman Amsterdam

Pulchri Studio Den Haag
Galerie Wanda Reiff
Galerie Willy Schoots Eindhoven
Galerie Siau Amsterdam
Galerie Singer Laren
Galerie Sytsema Baarn
Galerie Torch Amsterdam
Galerie Nanky de Vreeze Amsterdam
Galerie Wansink Roermond
Galerie Fons Welters
Weteringgalerie Amsterdam
Galerie Wiek XX Groningen
Galerie Witt Dordrecht
Galerie De Witte Voet Amsterdam
Galerie Witzenhausen Amsterdam
Galerie 27 Wassenaar

Andere interviews:

Rene van Rooij werkzaam bij Financieringsmaatschappij De Lage Landen en als zodanig verantwoordelijk voor de Rentesubsidieregeling
Aarjen Rijnders Beleidsambtenaar Ministerie van WVC Afdeling Beeldende Kunst
Hendrik Driessen Voorzitter Werkgroep Marktverruiming Raad voor de Kunst
André Mol Secretaris Afdeling Beeldende Kunsten Raad voor de Kunst